

HALIL DŽUBRAN

SLOMLJENA KRILA

*Onoj što je u sunce zagledana netremice,
što plamen hvata mirnim prstima,
što čuje himnu Duha Sveopćega iza buke i vike slijepaca –
M. E. H. posvećujem ovu knjigu.*

Džubran

PROLOG

Imao sam osamnaest godina kada mi je ljubav otvorila oči svojim čarobnim zrakama i prvi put mi dušu dotakla plamenim prstima. Selma Kerame bijaše prva žena koja mi je svojim čarima duh razbudila, koja je u vrt uzvišenih osjećaja ispred mene krenula, tamo gdje dani protječu kao snovi i gdje se kao svetkovine okončavaju noći.

Upravo Selma Kerame naučila me svojom ljepotom da obožavam lijepo, svojim osjećajima me naučila tajnama ljubavi, ona mi je na uho otpjevala prvi stih pjesme o istinskom životu.

Koji mladić ne pamti prvu djevojku koja mu je svojom mekoćom zamijenila mladićki nemar javom veličanstvenom, koja ga ranjava milinom i satire slašću

svojom? Tko se od nas ne topi od čežnje za tim čudesnim vremenom u kojemu se naglo prenuo i uočio kako se cijelo njegovo biće sasvim promijenilo; kako su se dubine u njemu razmaknule i još dublje postale; kako su se ispunile slatkim osjećajima što i gorčinu u sebi kriju; kako mladi u suzama i strasti, kako u nesanici uživaju?

Svaki mladić ima svoju Selmu što se u vedrom proljeću njegova života pojavljuje, koja njegovom osamljivanju poetičan smisao daje, koja mu samotne dane ugodnim druženjem zamjenjuje i gluhe noći mu himnama obremenjuje.

Bio sam sav predan uzbuđenjima prirode, nadahnućima iz knjiga i svetih objava u vrijeme kada sam čuo kako ljubav Selminim usnama šapuće na uho mojoj duši; život mi bijaše samotan i studen poput Adamova boravka u Raju do trena kada se Selma preda mnom uspravi poput stupa svjetlosti. Jer, Selma postade Eva tome srcu prepunom tajni i čudesa, ona ga uputi u bit svemira i ona se pred njega poput ogledala postavi. Eva izvede Adama iz Raja svojom voljom i njegovom predanošću, a Selma mene uvede u Raj ljubavi i čistoće svojom ljupkošću i mojom podatnošću. Ali, prvome čovjeku se ne desi ono što se meni desilo, jer mač ognjeni što je njega iz Raja protjerao zapravo je mač koji mene blještavom oštricom prestraši i iz Raja ljubavi me protjera prije nego što sam se uspio oduprijeti i prije nego što sam uspio plodove dobra i zla kušati.

Danas, nakon niza mračnih godina što potiru i same obrise tih dana, od onog prelijepog sna ostadoše mi samo bolne uspomene što mi oko glave lepršaju kao nevidljiva krila, što mi mame bolne uzdahe u grudima, zbog kojih mi vjeđe ranjavaju suze bola i očaja. Lijepa i zanosna Selma izgubi se negdje iza plavoga obzorja i na ovome svijetu za njom ostadoše samo bolni jecaji moga srca, samo mramorna grobnica podignuta u hladovini čempresa. Taj grob i ovo srce moje predstavljaju sve što ostade da pripovijeda svijetu o Selmi Kerame. Ali, taj mir

što kopa grobove ne odaje tajnu koju božanstva pohraniše u tminu kovčega, niti grane što sisaju sokove tijela odaju tajne mrkle dubine sezanjem u visine. Dotle su uzdasi ovoga srca i njegovi jadi veoma rječiti - oni se upravo toče s kapljama ove crne tinte kazujući o svjetlosti nesreće koju Ljubav, Ljepota i Smrt predstavljaju.

Prijatelji iz mladosti moje, vi što ste se po Bejrutu rasuli! Kada se nađete pored te grobnice nadomak cedrove šume, posjetite je šutke i tiho se krećite da stopalima svojim ne biste uznemirili one što pod slojevima zemlje počivaju, a onda sa strahopoštovanjem zastanite kraj Selminog groba i u moje ime pozdravite crnu zemlju što joj tijelo prigrlilo, s uzdahom se mene prisjetite i tiho prozborite:

»Ovdje su pokopane nade onoga mladića koga sama Sudbina odvede iza mora; ovdje su zapretana njegova nadanja, sačuvane njegove radosti i suze, i ovdje su iščezli njegovi osmijesi; među ovim nijemim grobovima stasaju njegove tuge zajedno s čempresima i topolama; nad ovom grobnicom njegova duša svake noći uzmahuje krilima drugujući s uspomenama, vraća se sa samotnim siluetama ophrvana tugom i sjetama, rida s granama nad onim što još jučer bijaše himna na usnama Života, a danas je mukla tajna u zemljinim njedrima.«

Prijatelji iz mladosti, zaklinjem vas ženama koje su vaša srca ljubila da položite vijence cvijeća na grob žene koju je moje srce voljelo - možda će cvijet koji ćete položiti na zaboravljenu grobnicu postati poput kapljice rose koju vjeđe jutro toče u listove uvele ruže.

NIJEMA SJETA

Ljudi, vi pamтите osvit mladosti, radujete se povratku njenih obrisa i žalite što je nestala. Ja pamtim osvit mladosti kao što oslobođeni čovjek pamti zidine svoje tamnice i teret okova. Vi prizivate one godine što između dječastva i mladićkog uzrasta prolaze kao zlatno doba koje ne mari za brige i nemire već leprša krilima iznad stradanja i nevolja kao što pčela prelijeće ponad prljavih močvara na putu ka procvatim vrtovima; ja se, međutim, sjećam mladićkoga doba samo kao perioda tihog i nijemog bola koji mi je srce zaposjeo i stasao poput oluje što se bez prestanka pojačavala; nisam nalazio smisla u ovome svijetu sve dok me ljubav nije pohodila, dok dveri moje mladosti nije raskrilila i svaki kut joj obasjala. Jer, ljubav mi je govor podarila, te sam najzad prozborio; vjeđe mi je pocijepala, te sam proplakao; grlo mi je otvorila, te sam počeo uzdisati i tugovati.

Vi pamтите polja i vrtove, dvorišta i ulice koje su vaše igre zapamtile i vaša nedužna šaptanja slušale, a ja pamtim tu prelijepu dolinu na sjeveru Libanona: čim oči zatvorim pred ovim oceanom, ugledam doline prepune čari i zanosa, te brda što su sunula u visine slave i veličaja; čim začepim uši u buci razgamljene gomile, začujem žubor tih potoka i šum grana. Zbog svih tih čari koje spominjem i za kojima čeznem, kao dojenče za majčinim grudima patila je moja duša zatočena u tminu mladosti, kao što pati ptica među rešetkama kaveza kad ugleda jato što plovi slobodnim prostranstvima; te čari su mi grudi ispunjavale bolom i mislima, gorčinom i nemirima, tkajući oko moga srca prstima nedoumica veo očaja i beznada. Zato sam se iz otvorenih prostranstava uvijek vraćao sjetan, a ne znajući razloge svojoj sjeti; večernje oblake obojene zrakama sunca uvijek sam gledao osjećajući grčenje što je postajalo jače kako mi je izmicao njegov smisao; slušao sam poj drozdova i pjesmu potoka uvijek sjetno zastajući zato što nisam znao porijeklo svojim tugama.

Vele da je tupost kolijevka bezbrižnosti, a bezbrižnost ishodište spokojsva. To može biti točno za one što se mrtvi rađaju i što život provode kao studena tjelesa na zemljinoj površini, ali ako slijepa tupost zaposjedne i probuđene osjećaje, onda ona može biti praznija od bezdana, surovija i od same smrti. Senzitivni mladić koji osjeća mnogo a malo zna, najnesretnije je stvorenje pod kapom nebeskom, jer duša njegova nalazi se između dvije strašne i nepomirljive sile: jedna je neuhvatljiva sila koja ga u oblake uznosi i pokazuje mu ljepote svijeta iza koprene snova, a druga je očigledna sila koja ga za zemlju prikiva, koja mu srce u prašinu zavija, ostavljajući ga preplašena i izgubljena u neprozirno crnoj tmini.

Sjeta ima ruke svilenoga dodira i moćnih treptaja što srca zahvaćaju i osamljivanjem im bol zadaju, jer sjeta i samovanje saveznice predstavljaju, kao što je osamljenost saveznica svakom duhovnome kretanju. Mladićeva duša što se u samovanju i u sjeti uspravlja nalik je na bijelu ljubicu što iz zemlje izranja, na lahoru podrhtava, svoje srce zrakama jutra otvara, a dolaskom večernjih sjenki listove svija; ako mladić nema zadovoljstava koja će mu misao zabaviti i društva koje će s njim nadanja dijeliti, onda mu je život kao tijesna tavnica u kojoj vidi samo paučinu i u čijim kutovima čuje samo puzanje insekata.

Što se tiče sjete u mojoj mladosti, ona nije posljedica potrebe za zabavom, jer sam je dovoljno imao, niti oskudijevanja u prijateljstvima, jer sam prijatelja imao kuda god sam pošao, već je ona posljedica prirodne potrebe duše koja mi je osamljenost i izdvajanje omilila, a u meni umrtvila težnju za lagodnim životom i zabavom; koja mi je iz ramena krila mladosti istrgnula; koja me je - u odnosu naspram svijeta - pretvorila u jezero među brdima što svojim sjetnim mirom odražava obrise i boje oblaka te obrise granja, ali ne uspijeva pronaći izlaz kojim bi se kao raspjevani potok moru zaputilo.

Takav bijaše moj život prije osamnaeste godine, a ta godina zapravo je vrh planine, jer sam tek tada počeo promatrati ovaj svijet; s toga vrha sam sagledao puteve ljudske i vrtove njihovih nadanja, sagledao sam prepreke koje postavljaju, pećine koje u zakone i običaje pretvaraju.

Te godine, ponovo sam se rodio. Čovjek koji nije bremenit sjetama, koga ne obujmi tugovanje i koga ljubav ne položi u kolijevku snova provodi život nalik na praznu bijelu stranicu u knjizi svemira.

Te godine sam osjetio kako me nebeski anđeli gledaju očima lijepe žene, ali sam te godine vidio i paklenske vragove kako nesnošljivo galame i vrevu prave u grudima grješna čovjeka. Tko ne spozna anđele i vragove kroz čari života i njegove ružne strane, srce mu ostaje daleko od spoznaje, a duša njegova nepodatna osjećajima.

RUKA USUDA

Zatekoh se u Bejrutu te godine bremenite čudesima. Travanj je bio izmamio cvijeće i travu što se pojaviše u gradskim parkovima u obliku tajni koje zemlja nebu priopćava. Bademi i jabuke odjenuše mirisno bijelo ruho, ukazujući se među zdanjima poput rajskih djevica u sjajnome ruhu a koje priroda izasla kao nevjeste pjesnicima i onima što carstvu imaginacije pripadaju.

Proljeće je svuda lijepo, ali je u Siriji i više od toga. Proljeće je sami duh nepoznatog božanstva koji užurbano obilazi Zemlju, pa kada dospije do Sirije, ide polako i osvrće se, besjedeći s dušama careva i poslanika što u tome

prostoru borave, s potocima pjeva pjesme hebrejske i himne Solomonove slavne, s libanonskim cedrovima priziva sjećanja na znamenitost neprolaznu.

Proljeće u Bejrutu ljepše je od svih godišnjih doba jer se tada oslobađa zimske kaljuže a u njemu još nema ljetne prašine, te između prvih kiša i vrućina podsjeća na mladu ljepoticu koja se okupala u vodama potoka pa zasjele na njegovu obalu sušeći tijelo na zrakama sunca.

Jednoga od tih dana bremenitih dahom opojnog travnja i njegovih pozdravnih osmijeha pođoh u posjet prijatelju što je stanovao u kući podaleko od vreve. I dok smo razgovarali slikajući riječima obrise svojih nadanja i želja, uđe šejh-Delil koji je imao šezdeset i pet godina. Njegova jednostavna odjeća i ozbiljan izraz lica natjeraše me da ustanem u znak poštovanja, i prije nego što ću se rukovati s njim, moj prijatelj istupi i reče:

»Ovo je gospodin Faris-efendi Kerame.« Zatim izgovori moje ime uz riječi pohvale, a šejh me pažljivo pogleda na trenutak dotičući vrhovima prstiju visoko čelo oivičeno kosom bijelom poput snijega - kao da bi se htio prisjetiti nekog davno izgubljenog lika. Onda se nasmija srdačno i veselo, pa mi priđe govoreći:

»Ti si sin moga dragog i starog prijatelja s kojim sam proveo najljepše doba života.

Veoma mi je milo što te vidim i silno sam želio da u tvome liku sretnem tvoga oca.«

Njegove riječi ostaviše dojam na me i osjetih kako me nešto nevidljivo a neodoljivo privlači tome čovjeku - kao što pticu instinkt vuče njezinu gnijezdu uoči oluje.

Čim sjedosmo, šejh poče pripovijedati o prijateljstvu s mojim ocem, prisjećajući se mladićkih dana koje je s njim proveo. Pričao nam je o godinama što minuše i vrijeme ih pohrani u njegovu srcu. Stariji ljudi se u mislima vraćaju danima mladosti poput tuđinca što čezne za zavičajem; žude za pričama o danima mladosti kao što pjesnik žudi da ritmizira svoju najljepšu pjesmu; dušom žive u predjelima davne prošlosti, jer sadašnjost im promiče ne mareći za njih, a budućnost im izgleda kao da je već stavila na se lente nestajanja i tminu groba.

Nakon nekog vremena koje minu u razgovoru i sjećanjima, kao sjene grana što promiču iznad trave, Faris Kerame ustade. Kada mu pridoh da se pozdravim s njim, on prihvati moju ruku desnom rukom, a lijevu mi položi na rame govoreći:

»Tvoga oca nisam vidio već dvadeset godina, pa te molim da mi njegovu dugu odsutnost nadoknadiš čestim posjetima.«

Čim Faris izade, zamolih prijatelja da mi kaže nešto više o njemu, te mi on reče pomalo neveselo:

»Osim njega, ne poznajem u Bejrutu čovjeka koga je bogatstvo učinilo plemenitim i koga je plemenitost učinila bogatim čovjekom. On je jedan od rijetkih ljudi koji dolaze na ovaj svijet i napuštaju ga prije nego što uspiju poniženjem dotaknuti dušu živoga stvora. Međutim, ti ljudi su uglavnom nesretni i njima se nepravda čini, jer su im nepoznata lukavstva kojima bi se spasili od ljudskih smicalica i podvala. Faris ima kćer jedinicu koja s njim živi u velikoj kući u jednoj gradskoj četvrti. Čestita je kao i on. Nema žene koja je tako tanahna i lijepa, ali će i ona biti nesretna jer je očevo bogatstvo već sada dovodi na samu ivicu bezdane mračne provalije.«

Dok je prijatelj izgovarao posljednje riječi, na licu mu se pojavi sjena zabrinutosti i žaljenja, a zatim dodade:

»Faris Kerame je starina čestitoga srca i plemenit, ali nedovoljno čvrste volje, tako da ga ljudsko licemjerje zavodi kao slijepca i tuđa pohlepa ga zaustavlja poput gluha čovjeka. Njegova kći potpuno se podčinjava očevoj slabašnoj volji, usprkos tome što njena široka duša ima snage i strasti. Eto, to je tajna što počiva u životima oca i njegove kćeri. Tajnu je shvatio jedan čovjek u čijoj ličnosti su se stekli pohlepa i licemjerje, poganluk i nestrpljivost. Zove se Mutran. Svoja ružna svojstva pokriva Evandeljem, tako da ljudima izgledaju kao vrline. On je vjerski poglavar u postojbini vjera i sekti, gdje duše strepe od vjerskih poglavara i tijela im pred njima ničice padaju - kao što stoka pred mesarom savija vratove. Taj Mutran ima bratića u kojemu se klupčaju pokvarenost i lukavstvo kao škorpioni i zmije u pećinama i močvarama. Nije daleko dan kada će Mutran u svečanoj odjeći stati uz bratića koji će biti na jednoj njegovoj strani, a Farisova kći na drugoj, pa će svojom grješnom rukom podići svadbeni vijenac iznad njihovih glava, kada će svećeničkim lancima privezati čestito tijelo za mrtvo truplo, kada će iskvarenom šakom zakona nebeski duh sjediniti s blatnim bićem, kada će se srce dana položiti u grudi noći. To je sve što ti sada mogu reći o Farisu Kerameu i njegovoj kćeri. Više me i ne pitaj, jer i samo spominjanje nesreće čini je bližom, kao što smrt približava i sam strah od nje.«

Prijatelj se okrenu i pogleda kroz prozor kao da u tanahnome eteru trga za tajnama Sudbine.

Onda ja ustadoh i rukujući se s njim na rastanku, rekoh:

»Sutra ću posjetiti Farisa Keramea da bih ispunio obećanje koje sam mu dao i u znak poštovanja prema uspomenama koje mu je ostavilo prijateljstvo s mojim ocem.«

Mladić me nakratko pogleda, zabezegnuto i izmijenjena izraza lica - kao da je nekoliko mojih običnih riječi izazvalo u njemu novu i strašnu pomisao. Zatim me je dugo i čudno gledao u oči - s ljubavlju, sažaljenjem i strahom - kao prorok što proniče u dubinu duše koja je i samoj duši nepoznata. Najzad mu usne malo zadrhtaše, ali ne reče ništa. Ostavih ga i rastreseno se zaputih prema vratima.

Prije nego što će se okrenuti, vidio sam kako me njegove oči i dalje prate onim čudnim pogledom, pogledom čiji smisao nisam razumio sve dok se moja duša nije oslobodila svijeta zakona i stega, i dok nije uzletjela u veličanstvene visine gdje se srca pogledima razumijevaju, gdje duše u uzajamnom razumijevanju još više stasaju.

NA DVERIMA HRAMA

Nekoliko dana kasnije, kada mi je već bila dodijala samoća i oči mi se zamorile gledajući mračna lica knjiga, sjedoh u kočiju i dadoh se u potragu za kućom Farisa Keramea, sve dok ne stigoh do cedrove šume gdje svijet odlazi u šetnju. Tu kočijaš usmjeri konja s glavnoga puta i krenu alejom osjenčenom topolama, a s obje strane leljala se trava i ukrasno bilje, te travanjsko cvijeće što se osmjehivalo usnama crvenim kao rubini, plavim kao smaragdi i žutim poput zlata.

Ubrzo se kočija zaustavi pred jednom osamljenom kućom u prostranom vrtu u kojem su se grane grlile, dok je zrak ispunjavao miris ruža i jasmína.

Samo što sam načinio nekoliko koraka po vrtu, pojavi se Faris Kerame na kućnom pragu izlazeći meni u susret - kao da je zvuk kočije u toj osamljenoj oazi oglasio moj dolazak. Izražavajući dobrodošlicu, Faris me srdačno povede u kuću i umjesto moga oca koga je veoma volio, posadi me kraj sebe i započne razgovor raspitujući se o mojoj prošlosti i zanimajući se za moje namjere u budućnosti. Odgovarao sam mu sričući one snove i nadanja koje mladići inače sriču prije nego što ih valovi imaginacije iznesu na obalu svakodnevice u kojoj nema ničeg osim truda i naprezanja. Jer, mladost ima krila s perjem od pjesme, ima nerve satkane od iluzija, i ta krila uznose mlade ljude iznad oblaka te vide kako je cijeli svijet preplavljen zrakama duginih boja, čuju kako život pjeva veličanstvene pjesme. Međutim, ta poetska krila ubrzo pokidaju oluje stvarnosti, te oni padaju u svijet zbilje, a svijet zbilje je čudesno ogledalo u kome čovjek sebe vidi kao nešto sitno i nakazno.

U tome trenu, pojavi se iza plišanih vrata djevojka obučena u meku bijelu svilu i lagano se zaputi k meni. Ustadosmo ja i šejh koji reče:

»Moga starog prijatelja vrijeme je odvelo od mene, ali mi ga sada vraća u liku njegova sina, tako da upravo gledam toga prijatelja premda nije preda mnom.«

Djevojka priđe i zagleda mi se u oči, kao da bi iz njih htjela izvuci istinu o meni i saznati zašto sam došao. Zatim mi dohvati ruku svojom rukom koja je mekim dodirrom i bjelinom podsjećala na poljsku ljubicu. Pri dodiru me zapljusnuše neki novi i čudesni osjećaji, nalik na pjesničku ideju koja se tek počinje oblikovati u maštovitu knjigu.

Sjedosmo šutke - kao da je sa Selmom ušao u tu sobu veličanstven duh koji inspirira i potiče na muk. Osjećajući to, Selma se osvrnu prema meni i reče mi s osmijehom:

»Otac je često spominjao tvoga oca pričajući mi priče iz njihove mladosti. Ako je i tebi tvoj otac pričao te događaje, onda ovo i nije naš prvi susret.«

Šejh se obradova riječima svoje kćeri, to mu lice sinu:

»Selma je veoma sanjarski nastrojena, pa joj se čini da sve plovi u svijetu duševnosti.«

Potom se šejh vrati razgovoru sa mnom, s krajnjom pažnjom i nježnošću - kao da je u meni otkrio čudesnu tajnu koja ga na krilima uspomena vraća u minule proljetne dane.

Promatrao me je prizivajući sjećanja iz mladosti, a ja sam njega promatrao sanjareći o svojoj budućnosti. Šejh me je gledao natkriljujući me pogledom kao što grane visokoga drveta što sadrži iskustva svih godišnjih doba natkriljuje sitno raslinje prepuno još uvijek usnule energije i nedozrela života; bio je kao stameno stablo s čvrstim korijenjem, stablo koje je već iskusilo ljeto i zimu života, pa sada stoji pred olujama vremena, a ja sitna, slabašna i krhka biljka koja je doživjela samo proljeće i koja je zatreperila jedino na jutarnjem lahoru.

Selma je šutjela, gledajući čas mene a čas oca - kao da s jednoga lica čita prvo poglavlje romana o životu, a s drugog posljednje poglavlje.

Dan je izmicao uzdišući u parkovima i vrtovima, i sunce je zalazilo utiskujući žuti poljubac na visoke vrhove Libanona naspram kuće, dok mi je Faris i dalje

pričao svoju povijest izazivajući moje divljenje, a ja sam njemu nizao pjesme svoje mladosti uzbuđujući ga. Selma je sjedila pored prozora promatrajući nas sjetnim očima. Bez pokreta je slušala naš razgovor i nije ništa govorila - kao da je bila svjesna da ljepota govori nebeskim jezikom koji je daleko iznad glasova i riječi što se izgovaraju jezikom i usnama, vječnim jezikom koji uključuje sve spjevove ljudskoga roda pretvarajući ih u nijeme osjećaje - isto kao što mirno jezero sabire pjesme potoka u svoje dubine pretvarajući ih u vječni muk. Jer, ljepota je tajna koju razumijevaju naše duše, raduju se toj ljepoti i stasaju pod njenim zračenjem. Dotle naše misli pred ljepotom zastaju u nedoumici, pokušavaju je omeđiti i otjeloviti riječima, ali ne uspijevaju. Ljepota je matica što teče iz jednog izvora pjeneći se među obalama osjećaja onoga tko je promatra i stvarnosti koja se da vidjeti; istinska ljepota je zraka koja se iz dušine duge probija i svjetlost rasipa izvan tijela - kao što se život rađa iz dubina sjemena pa se mirisom i bojom u cvijetu odijeva; ona je potpuno razumijevanje muškarca i žene koje se u jednome trenu ostvaruje, u jednome trenu rađa čežnju što se uzvisuje nad svim drugim čežnjama; to je onaj preokret duše koji ljubavlju nazivamo.

Je li u smiraj toga dana moja duša tako razumjela Selminu dušu, i jesam li je - zahvaljujući tome razumijevanju - vidio kao najljepšu ženu na svijetu, ili je to bio nektar mladosti zahvaljujući kojemu vidimo obrise i predstave kojih u stvarnosti nema? Je li me mladost ponijela pa sam kao iluziju ugledao tu zraku u Selminim očima, tu slast na njenim usnama, tanahnost u njenome struku; jesu li mi ta zraka, slast i tanahnost otvorile oči da bi mi pokazale radosti ljubavi i njene tuge? Ne mogu to dokučiti, ali znam da sam doživio osjećaje kakve nikada prije toga nisam doživio: sasvim nov osjećaj obuzeo mi je srce mirom koji podsjeća na treperenje duha ponad pučine mora prije početka vremena. Ti osjećaji rodiše moju sreću i stradanje, kao što se stvorenja uopće rađaju i preobražavaju voljom toga duha.

Tako je proteklo kratko vrijeme u kojemu sam se prvi put sreo sa Selmom. Takva bijaše volja neba koja me izbavi iz usnulosti, obamrlosti i mladosti da bi me kao oslobođena povelu u procesiji ljubavi. Jer, ljubav je jedina sloboda na ovome svijetu - ona uznosi dušu na najviše mjesto koje ne dosežu ljudski zakoni i običaji, kojim ne gospodare prirodni zakoni i mudrosti.

Kada sam ustao da pođem, priđe mi Faris i reče glasom punim srdačnosti:

»Budući da sada znaš put do kuće, trebaš dolaziti s osjećajem sigurnosti s kakvim ideš očevoj kući, te mene i Selmu smatrati ocem i sestrom. Je li tako, Selma?«

Selma kimnu glavom u znak odobravanja i pogleda me kao izgubljeni tuđinac koji je pronašao dobro znanog prijatelja.

Farisove riječi bijahu prva melodija koja me dovede kraj njegove kćeri, pred prijestolje ljubavi, bijaše uvod u nebesku poemu koja se završila gorčinom i tugovanjem, ljubavi koja je sila što naše duše bodri te nas približava svjetlosti i plamu, pehar iz kojega pijemo rajski nektar i gorčinu.

Dok sam odlazio, šejh me je pratio sve do kraja vrta, te se pozdravih s njim, a srce mi je igralo kao što usne žedna čovjeka zadržte kada rub čaše dotaknu.

BIJELA ZRAKA

Travanj je izmicao a ja sam posjećivao Farisov dom i susretao se sa Selmom. Sjedio sam naspram nje u vrtu promatrajući njenu ljepotu, diveći se njenoj jedinstvenosti, osluškujući mir njene sjete, osjećajući kako me njoj vuku nevidljive ruke. Svaki posjet otkrivao mi je novi smisao Selmine draži, neku zanosnu ljepotu njene duše, tako da je za moje oči bila knjiga čije retke iščitavam, uz čiju poemu pjevujem ne uspijevajući doći do kraja.

Žena kojoj božanstva podare lijepu dušu uz lijepo tijelo predstavlja pojavnu a tajnovitu zbilju koju ljubavljju razumijevamo i čestitošću dodirujemo, a pokušamo li riječima je opisati, izmiče nam u kopreni nejasnosti i nedorečenosti.

Selma Kerame je imala lijepu dušu i tijelo, i kako je onda opisati nekome tko je ne poznaje? Može li netko tko sjedi u sjeni krila smrti prizvati poj slavuja, šaptaj ruže i žubor potoka? Može li rob okovan lancima pratiti jutarnje lahore?

Međutim, nije li šutnja ipak teža od riječi? Sprječava li me strahopoštovanje da imaginativnu predstavu o Selmi izrazim nedostatnim riječima, ako već nisam u stanju zlatnim linijama je naslikati kakva uistinu jest? Gladan putnik u pustinji ne odbija suh kruh ako mu već nebo ne može podariti sigurnost i utočište.

Selma je imala zanosno tijelo koje se pojavljivalo u svilenj bijeloj odjeći, kao mjesečeva zraka kada uđe kroz prozor. Njene kretnje bile su tihe i skladne - nalik na odlomke isfahanske kompozicije, imala je staložen i umilan glas prekidan uzdasima, glas što se točio preko njenih grimiznih usana kao kapi rose u krunicu cvijeta na dašku vjetra.

A tek njeno lice! Ah, tko je u stanju opisati lice Selme Kerame?! Postoje li riječi kojima možemo opisati mirno i sjetno lice, lice koje u isti mah jest i nije prekriveno prozračnom bjelinom?! Kojim jezikom možemo progovoriti o crtama lica što svaki tren objavljuje neku tajnu duše podsjećajući one što ga gledaju na to kako je duševni svijet daleko od ovoga svijeta?!

Ljepota Selminoga lica neprimjerena je mjerilima koja su ljudi ustanovili za ljepotu – bilo je čudesno poput sna, poput vizije, ili poput uzvišene ideje koja se ne da usporediti ni omeđiti, koje se ne može slikarskim kistom naslikati niti u mramoru isklesati. Selmina ljepota nije bila u njenoj zlatnoj kosi, već u čistoj aureoli koja ju je okruživala; njena ljepota nije bila u krupnim očima, već u svjetlosti što je iz njih izbijala; nije bila u njenim ružičastim usnama već u slasti što se s njih točila; nije bila u njenome vratu kao bjelokost, već u mjeri kojom se blago naprijed povijao. Selmina ljepota nije bila u savršenstvu njenoga tijela, već u izuzetnosti njenoga duha nalik na blještavu bijelu zraku što plovi između zemlje i beskonačnosti; Selmina ljepota bijaše plod pjesničkoga genija čije odsjaje uočavamo u veličanstvenim poemama, u slikama i u vječnim himnama, a genijalni ljudi su nesretnici, jer ma koliko njihovi duhovi veličanstveni bili, ostaju suzama zaklonjeni.

Selma je mnogo razmišljala, a malo govorila, ali njena šutnja bijaše muzika koja je sugovornika uznosila u daleke prostore snova, koja ga je tjerala da osluškuje otkucaje vlastitoga srca, da promatra himere svojih misli i vlastite osjećaje uspravljene pred njegovim očima.

Imala je svojstvo koje je naglašavalo njene vrline i poput zlatnih ogrlica isticalo njenu prirodu: duboku sjetu što je naprosto ranjavala. Ta sjeta bijaše poput čudesne lente kojom se odijevala, te je isticala zanosnu ljepotu njenoga tijela; njena sjetna duša točila se u eter podsjećajući na obrise procvala stabla u

jutarnjoj izmaglici. Ta sjeta je među našim dušama uspostavila bliskost, jer je svatko od nas u licu onog drugoga vidjelo nešto što njegovo srce osjeća, i u njegovome glasu čulo je jeku osjećaja uzbivalih u vlastitim grudima, jer kao da su božanstva svakoga od nas učinila polovinom onog drugoga za koga se čestitošću vezuje i tako potpunim bićem postaje, a kada se od njega odvoji osjeća manjkavost vlastite duše.

Ojađena i bolna duša smiruje se u zagrljaju s drugom dušom koja joj nalikuje osjećajima, koja ih s njom dijeli - kao tuđinac s tuđincem što besjedi u zemlji daleko od zavičaja; srca koja zbližava bol stradanja ne može rastaviti bljesak radosti, jer povezivanje tugom jače je u dušama od veza ostvarenih u bezbrižnosti i radostima.

Ljubav koja se umiva suzama ostaje čista, zanosna i vječna.

OLUJA

Nekoliko dana kasnije, Faris me pozva na večeru, te ja pođoh, a duša mi bijaše gladna onoga uzvišenog kruha koje samo nebo podari Selmi u ruke, onoga čudesnog kruha kojega je kušao Arabljanin Kajs, Talijan Dante i Grkinja Sapfo, pa su im duše usplamtjele i srca ustreptala; bijah gladan onoga kruha koji božanstva spraviše od slasti srca i gorčine suza i načiniše ga hranom za osjetljive duše uzbuđene radošću što ga jedu, ali i pateći zbog njega.

Kada stigoh kući, zatekoh Selmu kako sjedi na drvenoj klupi u jednome kraju vrta, oslonivši glavu na stablo. U svojoj bijeloj odjeći izgledala je poput himere što se na tome mjestu zatekla. Priđoh šutke i sjedoh pored nje, poput poklonika vatre poniznog pred svetim plamom. Pokušah progovoriti, ali mi jezik bijaše

zavezan i usne nepokretne, te se pridružio njenoj šutnji, jer duboki i nemjerljivi osjećaji gube dio svoga stvarnog značenja kada se ograničavajućim riječima odijevaju. Osjećao sam kako Selma u tišini osluškuje nezaustavljivu besjedu moga srca, kako u mojim očima gleda odraze svoje ustreptale duše.

Nedugo zatim, Faris izađe u vrt i zaputi se prema nama. Kao i obično, poželje mi dobrodošlicu pružajući ruku - kao da bi htio tako blagosloviti nedokučivu tajnu koja vezuje moju dušu s dušom njegove kćeri. Onda reče s osmijehom:

»Hajdemo, sinko, na večeru. Jelo je postavljeno.«

Ustadosmo i pođosmo za njim, dok me je Selma ispod osjenčenih vjeđa gledala nježno i blago, kao da je očeva riječ »sinko« probudila u njoj novi i slatki osjećaj koji obujmljuje njenu ljubav prema meni - kao kada majka zagrlji dijete.

Sjedili smo za stolom jedući, pijući i razgovarajući. Sjedili smo u toj sobi naslađujući se ukusnim jelima i raznim vrstama rujnoga vina, dok su nam duše, mimo naše volje, plovile svijetom daleko od ovoga, sanjareći o budućnosti, spremne da se suoče s njenim strahotama i užasima. Bile su to tri osobe utonule u različite misli o različitim nadama u životu, ali su im srca svima jednako bila zahvaćena nježnošću i ljubavlju; tri nejaka čestita bića koja silno osjećaju, a malo znaju, i to je nesreća što pada na dušu. Jedna osoba bijaše divan čestiti starac koji voli svoju kćer i brine se samo za njezinu sreću; zatim djevojka u dvadesetoj godini života kojoj se budućnost čini bliskom i dalekom, i netremice gleda u nju ne bi li prozrela kakva zadovoljstva i patnje joj skriva; najzad, mladić koji neumorno sanjari, a još nije kušao vino života niti njegovu gorčinu, koji uzmahuje krilima da bi zaplovio prostranstvom ljubavi i iskustva, a nije u stanju spustiti se. Troje ljudi sjedilo je za otmjenim stolom u kući daleko od grada, u kući koju obujmljuje mir sumraka i motre oči večeri; troje ljudi što jedu

i piju, a duboko u njihovim zdjelama i čašama sama Sudbina je sakrila gorčinu i stradanje.

Tek što večerasmo, uđe jedna sluškinja i obrati se Farisu:

»Gospodine, pred vratima je neki čovjek koji želi da ga primite.«

» Tko je taj čovjek?« - upita Faris, a sluškinja odgovori:

»Mislom da je Mutranov sluga, gospodine.«

Faris ušutje na trenutak pogledavši u oči svoje kćeri, kao što prorok gleda u srce neba ne bi li otkrio kakve tajne skriva. Zatim se okrenu sluškinji:

»Pusti ga da uđe.«

Sluškinja se vrati i nedugo zatim pojavi se muškarac u pozlaćenoj odjeći i zavrnutih brkova. Pozdravi nas naklonom, pa se obrati Farisu:

»Njegova ekscelencija Mutran šalje me specijalnom kočijom da vas zamolim da izvolite doći k njemu, jer želi porazgovarati s vama o važnim stvarima. «

Šejh se diže izmijenivši izraz lica i pokazujući da je veoma zabrinut. Zatim priđe k meni i reče vrlo nježno i pažljivo:

»Nadam se da ću te zateći ovdje kada se vratim. Selmi ćeš praviti društvo i razgovorom joj ublažiti samotnu večer, odagnati joj osjećaj osamljenosti pjesmom svoje duše.«

Zatim se obrati kćeri s osmijehom: »Nije li tako, Selma?«

Djevojka poniknu zarumenjevši se blago i reče glasom čija nježnost je podsjećala na zvuk flaute:

»Potrudit ću se, oče, da naš gost bude sretan.«

Šejh izade u pratnji Mutranovog sluge, a Selma je stajala gledajući kroz prozor na put sve dok joj kočija ne izmače iz vida u zavjesama mraka, dok se u daljini ne izgubi zvuk kotača i ne zamuknu topot konja. Onda sjede naspram mene, na stolicu opšivenu zelenom svilenom tkaninom, te je u svome sjajnome ruhu izgledala poput ljubice čiji stas jutarnji lahori povijaju po travnatome tepihu.

Tako sudbina htjede da ostanem sam sa Selmom, noću u osamljenoj kući zaštićenoj drvećem i utonulom u mir, u kući oko koje jezde himere ljubavi, čestitosti i ljepote.

Nekoliko minuta smo šutjeli predani mislima i očekujući da ono drugo započne razgovor. Ali, zar postoje riječi koje mogu izraziti razumijevanje dok se zbiva među zaljubljenim dušama? Postoje li glasovi i rečenice koje preko usana i jezika mogu približiti srca i umove? Zar ima ičeg uzvišenijeg od onoga što usta izgovaraju i čistije od onoga što glasne žice treperenjem izražavaju? Nije li to šutnja u kojoj zrake jedne duše obasjavaju drugu, koja šaptanje srca nosi drugome srcu? Nije li to šutnja koja nas iz vlastitih bića izdvaja, pa plovimo neograničenim prostorom duha primičući se samim anđelima, osjećajući kako nam tijela ne mogu napustiti tijesne tavnice i da ovaj svijet nije ništa do daleko izgnanstvo?

Selma me je gledala tako da su njene oči odavale tajne duše, zatim reče čudesno mirno:

»Hajdemo u vrt da sjednemo među drveće i promatramo mjesec kako izlazi iza brda.«

Ustadoh poslušno i prozborih opirući se:

»Zar nije bolje da ostanemo ovdje, Selma, dok ne izađe mjesec i obasja vrt? Sada mrak skriva drveće i cvijeće, i ne možemo ništa vidjeti?«

»Ako tmina skriva drveće i cvijeće pogledima, ona ipak ne zaklanja ljubav dušama.«

Izgovorila je te riječi nekako neobično, zatim je pogled usmjerila kroz prozor, a ja sam šutio razmišljajući o njenim riječima i dajući svakoj rečenici smisao, utvrđivao im stvarno značenje. Zatim me Selma opet pogleda, kao da se kajala zbog onog što je kazala i kao da je svojim zanosnim očima nastojala vratiti riječi koje su mi već doprle do uha. Ali čudesnost tih pogleda nije vratila njene riječi, već ih je još dublje potisnula u moje grudi, učinila ih razgovjetnijim i djelotvornijim, kako bi ostale tamo, čvrsto uz moje srce, trepereći s mojim osjećajima do kraja vijeka.

Sve što je veličanstveno i lijepo na ovome svijetu rađa se iz jedne misli ili iz jednog osjećaja u nutrini čovjeka. Sva djela minulih generacija koja danas vidimo bila su, prije nego što su to postala, jedna skrivena ideja u umu jednoga čovjeka, ili tanahni osjećaj u ženskim grudima. Veličanstveni prevrati koji su prolili bujice krvi i učinili da se sloboda obožava kao božanstvo predstavljali su jednu imaginativnu zamisao što treperi u vijugama mozga jednoga čovjeka koji među tisućama drugih živi; svi bolni ratovi koji su rušili prijestolja i razarali carstva bili su ideja koja je postojala u glavi jednoga čovjeka; uzvišena učenja koja su izmijenila način ljudskoga življenja bila su nadahnuta nada u duši

jednoga čovjeka koga je vlastita genijalnost iz njegove sredine izdvojila. Jedna ideja podigla je piramide, jedan osjećaj razorio je Troju, jedna ideja je Islam veličanstvenim učinila, jedna riječ je Aleksandrijsku biblioteku spalila.

Jedna misao pohodi te u noćnome miru i odvodi slavi ili ludosti; jedan pogled ženskih očiju čini te najsretnijim ili najnesretnijim čovjekom; jedna riječ koju prozbore usne čovjeka čine te bogatim, ili siromašnim iako si bogat bio.

Jedna riječ koju je Selma izgovorila te mirne noći učinila je da zastanem između svoje prošlosti i budućnosti, kao lađa između morske pučine i beskrajnog prostora. Jedna istinska riječ prenula me je iz nemara mladosti i povela me novim putem - u prostore ljubavi gdje se i život i smrt nalaze.

Izašli smo u vrt i zaputili se između drveća osjećajući kako nam prsti lahora dodiruju lica, kako se stasovi cvijeća i niske trave povijaju među našim nogama, a kada stigismo do jasmína, sjedismo šutke na onu drvenu klupu slušajući dah usnule prirode i puštajući tihe uzdahe iz grudi u oči nebeske što su nas gledale kroz nebesko plavetnilo. Utom se mjesec pojavi iza gore i svojom svjetlošću obasja brežuljke i obale, te se ukazaše sela na rubovima dolina - kao da izniknuše niotkuda - i cijeli Libanon je pod tom srebrenom svjetlošću izgledao poput nalakćena mladića pod tanahnim velom što mu udove i skriva i ne skriva.

Za zapadnjačke pjesnike Libanon je postojbina imaginacije, mjesto čija stvarnost je iščezla nestankom Davida i Solomona, te drugih poslanika, kao što je nestalo Raja izgonom Adama i Eve. Za njih je to tek poetska riječ, a ne ime planine, riječ koja simbolizira osjećaje duše i priziva u sjećanje obrise cedrovih šuma iz kojih dopiru očaravajući mirisi; to su mjedene i mramorne kule što se slavom i znamenitošću uzdižu, to su krda gazela što se kreću ravnicama i dolinama.

Te noći Libanon sam doživio poput maštovite pjesničke misli što se uzdiže kao san između dvije jave. Jer, stvari pred nama mijenjaju se u skladu s promjenom naših osjećaja; u mašti vidimo kako se stvari ogrću čarolijom i ljepotom, iako su čarolija i ljepota samo u našim dušama.

Selma se osvrnu prema meni, a mjesečeva svjetlost oblijevala je njeno lice, vrat i ruke, te mi se učini kao da je spomenik od bjelokosti koji su isklesale ruke što obožavaju Astartu, boginju ljepote i ljubavi:

»Zašto ne govoriš? Zašto mi ne pričaš o svojoj prošlosti?«

Pogledah njene oči što su zračile, te prozborih poput nijema čovjeka koga iznenađuju riječi s vlastitih usana:

»Zar ne čuješ kako govorim otkako sam došao ovamo? Zar nisi čula što sam govorio otkako smo izašli u vrt? Tvoja duša koja osluškuje šapat cvijeća i pojtišine kadra je čuti vapaj moje duše i nemir moga srca.«

Ona pokri lice rukama i reče isprekidanim glasom:

»Čula sam te. Da, čula sam te. Čula sam jedan snažan vapaj što dopire iz dubine noći i silan nemir što izvire iz srca dana.«

Uzvratih joj, zaboravljajući svoju prošlost i vlastito biće, zaboravljajući sve, i više nisam znao ni za što osim za Selmu, niti sam osjećao da postoji nešto osim nje:

»Ja sam tebe također čuo, Selma. Čuo sam veličanstvenu pozdravnu poemu što bol zadaje, s kojom se sam svemir uzbibava i s kojom se temelji Zemlje potresaju.«

Selma sklopi oči i na njenim grimiznim usnama pojavi se sjena osmijeha, zatim prošaputa:

»Sada sam spoznala da postoji nešto uzvišenije i od nebesa, dublje od mora, jače od života i smrti, moćnije od vremena. Upravo sam spoznala nešto što jučer nisam znala niti sam o tome sanjala.«

Od toga trena Selma mi postade milija od prijatelja, bliža od sestre, draža i od same ljubavi - postade uzvišena ideja što moj razum prati, tanahni osjećaj što mi srce obujmljuje, prelijep san što mi dušu pohodi.

Kako malo znaju ljudi koji misle da se ljubav rađa dugim poznavanjem i stalnim boravkom zajedno! Istinska ljubav je čedo duševnoga razumijevanja i ukoliko se to razumijevanje ne postigne u jednome trenu, neće ni za godinu, niti za vijek jednog naraštaja.

Selma podiže glavu, pa pogleda u daleko obzorje - tamo gdje obrisi gore dotiču svemirske skute, a onda prozbori:

»Jučer si mi bio kao brat kojemu spokojno prilazim i sjedam uz njega pod očevim okriljem, a upravo osjetih da postoji nešto jače i slađe od bratske veze, doživjeh čudesan osjećaj neprimjeren svakoj vezi, jedan moćan, zastrašujući i opojni osjećaj koji mi srce ispunjava tugom i radošću.

Nije li to osjećaj, zbog koga strepimo i od čijeg prožimanja u grudima drhtimo, dio Univerzalnoga Zakona koji Mjesec vodi oko Zemlje, Zemlju oko Sunca, a Sunce i sve oko njega vodi oko samoga Boga?«

Selma položi ruku na moju glavu i zaroni prste u moju kosu, ozarena lica i očiju u kojima zablistaše suze kao kapi rose na rubovima narcisa, a onda reče:

»Koje ljudsko biće može povjerovati u ovo što se zbiva s nama? Tko može vjerovati da smo u kratkome vremenu, od zalaska sunca do izlaska mjeseca, svladali sve prepreke i prevalili sve luke što postoje između sumnje i izvjesnosti; tko će povjerovati da je travanj u kojemu smo se prvi put sreli mjesec što nas danas odvede u samu svetost života?«

Govorila je držeći i dalje ruku na mojoj pognutoj glavi, i da sam u tome času mogao birati, ne bih dao prednost carskoj kruni niti lovorovom vijencu nad tom svilenom rukom što mi je kosu mrsila. Onda rekoh Selmi:

»Ljudi neće povjerovati u našu priču, jer ne znaju da je ljubav jedinstveni cvijet koji niče i raste neovisno od godišnjih doba. Ipak, je li nas baš travanj spojio prvi put? Je li upravo ovo taj čas koji nas povede u samu svetost života? Ili nas je Božja ruka sastavila prije nego što nas je rođenjem u vrijeme zatočila? Selma, ljudski život ne počinje u maternici, kao što se ne završava pred rakom, jer ovaj svekoliki svemir prepun mjesečevih zraka i zvijezda nije bez duša koje se u ljubavi grle, duša koje se u razumijevanju spajaju.«

Selma lagano podiže ruku s moje glave ostavljajući u korijenju kose električne naboje koje je draškao noćni lahor, te su postajali snažniji i brži. Onda ja dohvatih tu ruku pobožnošću čovjeka koji traži blagoslov vela sa žrtvenika, pa je položih na svoje usplamtjele usne i utisnuh u nju dug poljubac, dubok i nijem,

poljubac čija toplina otapa sve osjećaje u ljudskome srcu i svojom slašću ističe sve što je u duši božansko i čestito.

Minu tako čitav sat, i svaka minuta bijaše godina strasti i ljubavi. Bijasmo predani noćnome miru, okupani zrakama mjeseca, a svuda oko nas stabla i mirisni cvjetovi.

Kada dospjesmo u stanje u kojemu čovjek zaboravlja sve osim istinske ljubavi, začusmo topot kopita i zvuk kočije kako nam se brzo približava. Prenusmo se iz slatke omamljenosti i java nas sruči iz svijeta snova u ovaj svijet neizvjesnosti i žala - znali smo da se otac vraća iz Mutranove kuće, te se zaputismo kroz drveće da ga pričekamo. Kočija stiže na ulaz u vrt i Faris siđe zaputivši se prema nama pognute glave i tiho. Poput umorna čovjeka iscrpljena pod teškim bremenom, priđe Selmi, položi ruke na njena ramena i dugo se zagleda u djevojčine oči - kao da se plaši da mu ne izmakne Selmin lik iz slabašnog vida. Onda mu potekoše suze niz uvele obraze, na usnama mu zatitra tužan osmijeh i on reče slomljenim glasom:

»Uskoro, Selma...Uskoro ćeš otići iz očevog naručja u naručje drugog čovjeka. Uskoro će te Božja volja povesti iz ove osamljene kuće u široki svijet, a ovaj vrt će čeznuti za batom tvojih stopala i otac će ostati daleko od tebe.

Sudbina je kazala svoju riječ, Selma. Neka te blagoslovi nebo i neka te ono čuva!«

Kada je čula te riječi, Selmino lice se izmijeni i pogled joj se ukoči - kao da je ugledala uspravljenu sjenu smrti pred sobom. Onda zarida bolno i zatetura, kao ptica koju lovac upravo pogodi pa u provaliju pada sva drhteći od bola. Najzad progovori glasom isprekidanim snažnim jecajima:

»Što kažeš? Što to znači? Kuda me želiš poslati?«

Potom se Selma zagleda u me, kao da bi pogledima htjela strgnuti veo s tajni u mojim grudima. Nakon jednoga trena bremenitog šutnjom sličnoj vapaju grobova, Selma reče uzdišući:

»Shvatila sam...Sve sam shvatila...Dakle, Mutran je od tvoje ljubavi načinio rešetke za kavez koji je pripremio za ovu pticu slomljenih krila. Je li to tvoja volja, oče?«

Otac odgovori samo dubokim uzdasima, pa je uvede u kuću, dok mu je lice zračilo uzbuđljivom ljubavlju. Ja ostadoh stojeći među drvećem i u nedoumici koja se poigravala mojim osjećajima kao oluja što se poigrava jesenjim lišćem, a onda pođoh za njima u sobu. Da ne bih izgledao kao nepoželjni gost koji bi htio saznati njihove intime, pružih šejhu ruku da se pozdravim i pogledah Selmu kao davljenik što gleda zvijezdu na nebeskome svodu, a onda izađoh tiho da nisu ni osjetili kako sam izašao. Međutim, čim sam stigao na kraj vrta, začuh šejha kako me doziva. Osvrnuh se i vidjeh da ide za mnom, te mu pođoh u susret. Čim stigoh do njega, šejh me zgrabi za ruku i reče drhtavim glasom:

»Oprosti, sinko, što sam ovu večer okončao suzama, ali ćeš mi i ubuduće stalno dolaziti, zar ne? Zar me nećeš posjećivati i onda kada na ovome mjestu ne bude ničega osim tužne starosti? Sočna mladost ne druguje s uvelom starošću kao što se ni jutro ne susreće s večeri. Ti ćeš meni ipak dolaziti da bih se podsjećao na mladićke dane koje sam proveo s tvojim ocem i pričat ćeš mi o životu koji više i ne računa da mu pripadam. Je li tako? Zar me nećeš posjećivati kada ode Selma i kada ostanem potpuno sam u ovoj kući daleko od svih drugih?«

Posljednje riječi je izgovarao tihim i isprekidanim glasom, a kada ga uzeh za ruku i prodrmah je šutke, osjetih kako njegove vruće suze padaju na moju ruku. Duša mi se snažno potrese i osjetih prema njemu nešto slatko i tužno, nešto što mi se začinjalo u grudima pa se do usana uspinjalo kao teško disanje, a onda mi se vraćalo duboko u srce kao jecaji. Kada podigoh glavu i šejh vidje da su njegove suze izmamile i moje suze, on se blago pognu i drhtavim usnama dotaknu moje čelo, zatim reče, okrećući se kapiji:

»Laku noć... Laku noć, sine.«

Obilne suze mladosti izdašno se prolijevaju iz prepunoga srca, ali staračke suze su posljednji treptaji života koji se toče iz očiju; one su ostaci života u svelome tijelu. Suze iz mladićkih očiju nalikuju na kapljice rose na listovima ruže, ali suze na staračkim obrazima više nalikuju požutjelom jesenjem lišću koje vjetrovi rasipaju kada se već primiče zima života.

Farisa Keramea nestade iza vrata i ja napustih vrt, dok mi je Selmin glas treperio u ušima, njena ljepota išla kao himera ispred mene, a očeve suze se polako sušile na mojoj ruci. Izađoh odatle kao što je Adam izašao iz Raja, ali Eva moga srca ne bijaše uza me da bi mi cijeli svijet rajem učinila.

Izađoh osjećajući kako je ta noć u kojoj se ponovo rodih noć u kojoj sam i prvi put dotakao lice smrti.

Isto tako sunce oživljava polja svojom toplinom, ali ih svojom toplinom i usmrćuje.

PLAMENO JEZERO

Sve što čovjek čini krišom u noćnoj tmini, on i obznanjuje za danje svjetlosti. Riječi koje naše usne šapuću u tišini pretvaraju se u javnu besjedu a da mi to i ne znamo; djela koja danas pokušavamo u kutovima svojih kuća sakriti, sutradan se objelodanjuju i na uglovima ulica se javno pokazuju.

Tako noćna tmina objavi namjere Mutrana Galiba prema Farisu Kerameu, i tako tanahni eter pronese njegove riječi po cijelome gradu, sve dok i do mene ne dospješe.

Te noći obasjane mjesečinom Mutran Galib nije tražio Farisa da s njim razgovara o mukama siromašnih i ožalošćenih, da s njim raspravlja o jadima udovica i siročadi, već ga je dovezao svojom specijalnom kočijom da isprosi njegovu kćer Selmu za svoga bratića Mensur-beja Galiba.

Faris je bio bogat čovjek i nije imao nasljednika osim Selme, a Mutran je nije odabrao za ženu svome bratiću zbog njezina lijepa lica i tanahna duha, već kao bogatu nasljednicu koja će svojim velikim imetkom osigurati budućnost Mensur-beju, pomoći mu velikim posjedima da zauzme značajno mjesto među uglednicima.

Vjerski poglavari na Istoku ne zadovoljavaju se slavom i moći koju oni sami imaju, već čine sve što mogu kako bi svoj rod stavili na čelo naroda, kako bi taj rod učinili moćnim i bogatim svojevoljnim predvodnicima. Emirov ugled prenosi se bogatstvom na njegovog prvog sina poslije emirove smrti, ali se moć vjerskog poglavara, prenosi kao zaraza na njegovu braću i bratiće još za njegova života. Tako kršćanski episkop, muslimanski imam i brahmanski svećenik

postaju kao morske nemani koje grabe žrtvu mnoštvom pipaka i krv joj sisaju nebrojenim ustima.

Kada je Mutran zatražio Selminu ruku od njenoga oca, šejh mu je odgovorio samo dubokom šutnjom i vrućim suzama. Kojem roditelju ne pada teško rastanak s kćeri, makar odlazila i u susjednu kuću ili u carski dvorac? Kojem čovjeku duša neće zaridati kada ga prirodni zakon odvaja od kćeri s kojom se igrao dok je bila dijete, odgajao je kao djevojčicu i drugovao s njom kao sa zreloom ženom? Tugovanje roditelja zbog udaje kćeri srazmjerno je njihovoj radosti kada žene sina, jer sin dovodi novog člana obitelji, a kći je osiromašuje za jednoga starog i dragog člana.

Šejh je prihvatio Mutranov zahtjev jer je bio primoran, povio se pred njegovom voljom svladavajući otpor u vlastitoj duši. On se već sretao s Mutranovim bratićem, Mensur-bejom, i čuo je što ljudi pričaju o njemu - znao je za njegovu sirovost, pohlepu i neodgojenost, ali koji kršćanin je kadar oduprijeti se episkopu u Siriji i tako postati prokazanim među vjernicima? Tko je to na Istoku otkazao poslušnost vjerskom poglavaru, a ostao častan među ljudima? Može li se oko boriti sa strijelama a da ne bude pogodeno, i može li ruka ratovati protiv sablje a da ne bude odsječena? Čak da je šejh i bio u stanju oduprijeti se Mutranu i suprotstaviti se njegovoj pohlepi, bi li čast njegove kćeri bila sigurna od sumnjičenja i ogovaranja; bi li njeno ime ostalo sačuvano od prljavština koje nanose usne i jezici? Zar po uvjerenju hijena grozdovi što rastu visoko nisu kiseli?

Tako sudbina zgrabi Selmu Kerame i povede je kao poniženu robinju u povorci nesretnih žena s Istoka; tako tu jedinstvenu dušu uvezaše užadima upravo kada je prvi put zaplovila bijelim krilima ljubavi po visinama koje ispunjava mjesečeva svjetlost i opojni miris cvijeća.

Bogatstvo očeva u većini zemalja postaje uzrok nesreće njihove djece; te velike riznice koje puni očevo pregalaštvo i majčinska štedljivost pretvara se u tijesnu i mračnu tamnicu za duše nasljednika. Veličanstveno božanstvo koje ljudi obožavaju u obličju dinara pretvara se u strašnog vruga koji duše zlopati i srca usmrćuje.

Selma Kerame bijaše poput mnogih djevojaka koje odlaze kao žrtve očeva bogatstva i mladoženjinih nadanja. jer, da Faris nije bio bogat čovjek, danas bi Selma bila živa, te bi se kao i mi radovala svjetlosti sunca.

Tijekom narednog tjedna, ljubav prema Selmi uvečer mi je na uho pjevala pjesme o sreći, a zorom me budila da mi pokazuje smisao života i tajne svemira. Uzvišena ljubav ne poznaje zavist, jer je prebogata; ne zadaje bol tijelu jer u duši počiva. Snažna strast pliva u samodovoljnosti; istinska glad i malim srce zadovoljava; osjećaj strast rađa, ali potom na nju ne utječe. Tako moja očaranost učini da cijeli svijet vidim kao blagodatan, a život kao san prelijepi.

Jutrom sam odlazio u polja i u buđenju prirode promatrao znamenja Vječnosti; sjedao sam na obalu mora i u valovima slušao pjesme Neprolaznosti; gradskim ulicama sam hodao, te u licima prolaznika i u kretnjama radnika otkrivao ljepote života i sjaj civilizacije.

Bili su to dani što su promicali kao sjene i nestajali poput magle, a od njih mi ostadoše samo bolne uspomene, jer oko kojim sam promatrao ljepotu proljeća i buđenje polja sada ne vidi ništa osim bijesa oluja i surovosti zime; uho kojim sam slušao pjesmu valova ne čuje više ništa osim stenjanja dubina i zavijanja bezdana; duša koja je smjerno stajala pred ljudskim djelanjem i sjajem civilizacije više ne osjeća ništa osim stradanja u bijedi i nesreće posrnulih. Ah,

kako su opojni dani ljubavi i njihovi snovi, a kako su gorke noćne tuge i brojne li su njene strahote!

Krajem tjedna, kada mi se duša već bila omamila osjećajima, pođoh jedne večeri Selminoj kući - tome hramu koji je ljepota sazdala i ljubav posvetila da bi u njemu duša, moleći se, ničice padala i da bi u njemu srce skrušeno klečalo.

Kada stigoh do kuće i uđoh u onaj mirni vrt, osjetih neku silu kako me zahvaća i vuče, uznosi me s ovoga svijeta i lagano prinosi jednom čudesnome svijetu u kojemu nema borbe ni naprezanja; poput mistika koga nebo vuče u prostranstva vizija, išao sam između toga isprepletenog drveća i zagrljenog cvijeća. Kada stigoh do kućnih vrata, osvrnuh se i ugledah Selmu kako sjedi na onoj klupi u sjeni jasmína, tu gdje smo sjedili prije sedam dana - one noći koju božanstva odabraše među mnogim noćima i učiniše je početkom moje sreće i stradanja. Šutke priđoh Selmi, ali se ova ne pokrenu i ne progovori - kao da je znala da dolazim i prije nego što sam došao. Čim sjedoh kraj nje, ova me pogleda nakratko i uzdahnu duboko, a onda pogled uputi prema dalekom obzorju, tamo gdje se početak noći poigravao s krajem dana. Nakon kratkog vremena ispunjenog čudesnim mirom koji je naše duše pripajao povorci nevidljivih duša, Selma okrenu lice prema meni, uze mi ruku svojom drhtavom i hladnom rukom i reče glasom što je podsjećao na uzdah gladna čovjeka koji nema snage da govori:

»Pogledaj mi lice, prijatelju. Dobro mi pogledaj lice, promotri ga i s njega čitaj sve što bi htio saznati od mene riječima. Gledaj moje lice, dragi. Dobro ga pogledaj, brate.«

Pogledah Selmino lice, dugo zadržavajući pogled na njemu, i vidjeh da su one oči koje su se prije nekoliko dana osmjehivale i uzmahivale drozdovim krilima

sada zgasle, da su bolom i patnjom osjenčane. Vidjeh da je koža što nedavno bijaše poput latica bijele ruže što se veseli poljupcima sunca sada požutjela i uvela, da se velom očaja prekrila. Vidjeh da su usne što bijahu akacije koje su slast točile postale suhe i poput dvije uzdrhtale ruže koje je jesen odbacila na kraj grane. Vidjeh da je vrat koji se protezao kao stup od bjelokosti sada naprijed povijen - kao da više nije u stanju nositi sve što se zbiva u njenoj glavi.

Uočio sam te bolne promjene na Selminu licu. Sve sam ih vidio, ali mi se učiniše kao nježan oblak što zaklanja mjesec tako da ga čini još ljepšim i zanosnijim. Crte lica koje odaje duboke tajne ličnosti krase lice ljepotom, ma koliko te tajne bile teške i bolne. Lica koja pak šutnjom ne govore o tajnama duše nisu lijepa, ma koliko bile skladne njihove crte i mišići. Jer, pehari ne mame naše usne dok nam kristal ne otkrije boju vina. Tako i Selma uvečer toga dana bijaše poput pehara prepuna nebeskoga nektara u čijoj profinjenosti se miješa gorčina života sa slašću duše. Oličavala je, a da to ni sama nije znala, život istočnjačke žene koja napušta voljeni roditeljski dom samo zato da bi vrat stavila u grubi jaram svoga muža, koja ostavlja nježni majčin zagrljaj samo zato da bi živjela u surovom ropstvu majke svoga supruga.

Tako sam promatrao Selmino lice šutke i osluškujući njen isprekidani dah, predan mislima i osjećajima, pateći s njom i zbog nje. Onda osjetih kao da se vrijeme zaustavilo u svome hodu, kao da je svijet nestao, kao da je iščeznuo, i više nisam vidio ništa osim dva krupna oka zagledana u moje dubine; osjećao sam samo hladnu i drhtavu ruku što obujmljuje moju. Iz te omamljenosti prenuo sam se tek kada sam čuo kako Selma mirno kaže:

»Porazgovarajmo sada, prijatelju. Pokušajmo vidjeti budućnost prije nego što se na nas sruči sa svim svojim strahotama. Moj otac je otišao kući čovjeka koga je nebo izabralo kao razlog moga postojanja, da se sretne s čovjekom koga je

zemlja odredila za gospodara mojih budućih dana. Usred ovoga grada sada razgovara šejh, koji me je pratio tijekom cijele mladosti, s mladićem koji će me pratiti tijekom preostalih godina. Ove noći otac i zaručnik će se dogovoriti o datumu vjenčanja koje će brzo biti, ma koliko ga oni dalekim učinili. Ah, kako je čudan ovaj čas i kako je težak! Jedne ovakve noći tijekom prošlog tjedna, u sjeni ovoga jasmína, ljubav je prvi put zagrlila moju dušu, ali je sudbina izgovorila prvu riječ priče o mojoj budućnosti u Mutranovoj kući. U ovome času sjede moj otac i zaručnik da bi ispleli svadbeni vijenac. Gledam te kako sjediš uza me osjećajući da tvoja duša treperi oko mene kao žedna ptica što lepršajući kruži ponad vrela koje čuva strašna ogladnjela zmija. Čudesna li je ova noć i duboke li su njene tajne!«

Videći već beznađe kao mračnu spodobu koja je našu ljubav za vrat šćepala da bi je u zaćetku usmrtila, odgovorih:

»Ta ptica će i dalje lepršati ponad izvora dok je žed ne iscrpi i usmrti, ili dok je strašna zvijer ne šćepa, rastrga je i proguta.«

»Ne! Ne, dragi«, reće Selma uzbuđeno i glasom koji zatreperi poput srbrenih struna. »Neka ptica ostane živa. Neka slavuj pjeva do večeri, dok se ne okonća proljeće, dok je ovoga svijeta i dok ima vremena. Nemoj ga žrtvovati, jer mi njegov glas život daje; ne sputavaj mu krila, jer njihovi zamasi razgone maglu s moga srca.

»Žed će ga ubiti, Selma, i strah će ga usmrtiti.«

Ona izgovori rijeći što su brzo promicale s njenih drhtavih usana:

»Žeđ duše neusporedivo je važnija od običnog utoljavanja žeđi vodom; strah duše miliji je od tjelesne sigurnosti. Ja upravo stojim na dverima novoga života, ne znajući o njemu ništa. Ja sam poput slijepca koji rukom pipa zid plašeći se da ne padne. Ja sam robinja koju očeva imovina odvede na trg roblja i nekakav muškarac me kupi. Toga čovjeka ne volim, jer ga i ne poznajem, a tebi je znano da se ljubav i nepoznavanje nikada ne mogu sresti. Ali ću se svikavati njegovoj ljubavi, pokoravati mu se, služiti ga i gospodarem ga učiniti. Darovat ću mu sve što slabašna žena može darovati moćnome muškarcu. Ti si još uvijek u cvijetu mladosti. Pred tobom je život poput široka puta posuta cvijećem i mirisima. Poći ćeš u prostrani svijet noseći vlastito srce kao baklju zapaljenu. Razmišljat ćeš o slobodi, govoriti i raditi, ispisat ćeš svoje ime na licu života jer si muškarac. Kao gospodin ćeš živjeti, jer siromaštvo tvoga oca neće te robom načiniti, njegova imovina neće te otjerati na trg robljem gdje se prodaju i kupuju djevojke. Oženit ćeš se djevojkom koju ćeš sam odabrati i u svome srcu prije nego u svome domu je nastaniti, s njom ćeš misli dijeliti prije nego što ćeš s njom dane i noći podijeliti.«

Selma ušutje za trenutak da bi dah povratila, a onda dodade glasom koji su jecaji pratili:

»Ipak, zar nam se ovdje životni putevi ne razdvajaju da bi tebe odveli muškome dostojanstvu, a mene ženskim obavezama? Zar se ovako ne završava prelijepi san i raspršuje se opojna zbilja? Zar ovako u pučinu tone poj slavuja i vjetrovi razvijavaju ružine listove; zar ovako noge ne razbijaju pehare s vinom? Je li nas ona noć uzalud dovela pred lice mjeseca i je li nas uzalud Duh sjedinio u sjeni ovoga jasmína? Je li nas brzo uznijela put zvijezda da bi nam krila zavezala i u bezdan nas strovalila? Jesmo li iznenadili usnulu ljubav, pa se bijesno probudila da bi nas kaznila, ili je naš dah uznemirio noćne lahore, pa su se u ljuti vjetar preobrazili da bi nas iskidali i poput prašine nas duboko u doline odnijeli? Mi

nismo zavjet pogazili niti smo zabranjeni plod kušali, pa zašto smo onda iz ovoga raja protjerani? Nismo zavjeru kovali niti smo bune dizali, pa zašto smo u pakao strovaljeni? Ne! Tisuću i jedan put ne! Providnost koja nas sastavi moćnija je od cijelih naraštaja; zraka koja nam je duše obasjala jača je od tmine. Ako nas je oluja i rastavila na ovoj pobješnjeloj pučini, valovi će nas sastaviti na onoj mirnoj obali; ako nas je ovaj život dotukao, ona smrt će nas oživjeti.

Žensko srce se ne mijenja tijekom vremena, niti se preobražava s godišnjim dobima; žensko srce dugo krvolipti, ali ne umire; žensko srce je nalik na stepu koju čovjek uzima kao prostor za svoje ratovanje i klanje - po njoj čupa drveće i spaljuje travu, stijenje joj boji krvlju, zemlju ispunjava kostima i lubanjama, ali ona ostaje mirna i spokojna, ostaje sigurna, proljeće u njoj ostaje proljeće, a jesen je i dalje jesen, sve do kraja vremena. Dakle, sudbina je donijela odluku i što da činimo? Reci što da radimo? Kako ćemo se rastati i kada ćemo se sresti? Možemo li svoju ljubav smatrati gostom iz tuđine koga nam večer dovede, a jutro ga odvede? Možemo li ove osjećaje smatrati snom koji nam je blago snivanje donijelo, a java ga sakrila? Možemo li ovaj tjedan smatrati opijenošću koja se brzo završila otrežnjenjem i budnošću? Podigni glavu da ti oči vidim, ljubavi. Otvori usne da ti glas čujem. Progovori i kaži mi nešto. Hoćeš li me pamtiti i kada oluja potopi moju lađu? Hoćeš li čuti lepršanje krila u noćnome miru? Hoćeš li čuti kako se moje disanje talasa oko tvoga lica i vrata? Hoćeš li osluškivati moje uzdahe što mi se bolno otimaju, prigušeni jecajima? Hoćeš li vidjeti moju himeru kako te pohodi s noćnim himerama, a iščezava s jutarnjim izmaglicama? Reci mi, ljubavi. Kaži što ću za te predstavljati pošto si ti meni bio svjetlost za oči, pjesma za uši i krila mojoj duši. Kakav ćeš biti?«

Odgovorih dok mi se cijelo srce na oči točilo:

»Bit ću, Selma, onakav kakav želiš da budem.«

»Želim da me voliš. Hoću da me voliš do kraja moga života. Hoću da me voliš kao što pjesnik voli svoje sjetne ideje. Želim da me se sjećaš kao što putnik pamti izvor mirne vode u kojemu je ugledao odraz svoga lica prije nego što se iz njega napio. Hoću da me se sjećaš kao što majka pamti čedo koje je umrlo u njenoj utrobi prije nego što je svjetlost ugledalo. Hoću da misliš na me kao što car milosrdni misli na zatočenika koji je preminuo prije nego što je njegov oprost dočeka. Želim da mi budeš brat, prijatelj i drug. Želim da mi oca posjećuješ u njegovoj osamljenosti i da ga tješiš u čamotinji, jer ću ga ja uskoro napustiti i za njega ću postati tuđinka.«

»Sve ću to učiniti, Selma. Od svoje duše ću načiniti veo za tvoju dušu, od svoga srca dom za tvoju ljepotu, svoje grudi grobom za tvoje tuge. Voljet ću te, Selma, kao što polja vole proljeće, s tobom ću živjeti kao što cvijeće živi od sunčeve topline, tvoje ime ću pjevati kao što doline uzvraćaju zvuk zvona što se njišu na seoskim crkvama, slušat ću besjede tvoje duše kao što obale slušaju pripovijest valova...Pamtit ću te, Selma, kao što zalutali tuđinac pamti ljubljenu zavičaj, i kao što gladan siromašak pamti sofru s ukusnom hranom, kao svrgnuti car dane svoje slave i veličine, kao nujni rob doba slobode i sigurnosti. Mislit ću o tebi kao što ratar razmišlja o svome klasju i rodu na gumnu, kao što dobar pastir razmišlja o zelenim lugovima i o pitkim izvorima.«

Dok sam govorio, Selma je gledala u dubinu noći i povremeno uzdisala. Otkucaji njenoga srca su se ubrzavali, a onda su postajali sporiji - poput morskih valova kada se dižu i spuštaju. Najzad reče:

»Sutra će mi istina postati iluzija i java će postati san, a može li se biće koje silno ljubi zadovoljiti grljenjem iluzije i može li žedan čovjek utoliti žeđ iz sanjanih potoka?«

»Sutra će te, Selma, sudbina povesti u okrilje obitelji prepuno bezbrižnosti mira, a mene će odvesti u bijeli svijet u kojemu su samo mučenje i ubijanje. Ti ćeš čovjeku koga će usrećiti tvoja ljepota i čestitost tvoje duše, a ja ću u neizvjesne dane koji će me zlopatiti tugama i zastrašivati priviđenjima. Ti ćeš u život, a ja u stradanje; ti ćeš društvu i zajednici, a ja divljini i samoći. Ali, ja ću u jednoj dolini pod okriljem smrti podići spomenik ljubavi i obožavati ga; ljubav će mi biti sugovornik i slušati ću je kako mi pjeva, ispijati je kao vino i njome ću se odijevati. Ujutro će me ljubav iz sna buditi i u daleke stepe me voditi; u podne će me vraćati stablima u hladovinu pa ću se odmarati s pticama što traže zaklona od vrućine sunca; uvečer će me voditi ka zapadu da bih slušao oproštajnu pjesmu koju priroda pjeva svjetlosti i pokazivat će mi himere mira što prostorom plove; uvečer će me grliti pa ću zaspati sanjajući veličanstvene svjetove u kojima borave duše ljubavnika i pjesnika. Rame uz rame s ljubavlju, u proljeće ću putovati pa ćemo među brežuljcima i niz padine pjevati, slijedeći stope života koje su ljubica i krizantema označile, pit ćemo ostatke kiša iz pehara narcisa i ljiljana. Ljeti ćemo ja i ljubav glave naslanjati na plastove slame, travu ćemo poda se prostirati a nebom se pokrivati, s mjesecom i sa zvijezdama ćemo bdjeti. Ujesen, ja i ljubav ćemo u vinograde odlaziti, pa ćemo zasjesti kraj cjediljki za vino i gledati drveće dok skida svoje zlatno ruho, razmišljajući o jatima ptica što odlaze ka obali. Zimi ćemo ja i ljubav sjediti kraj ognjišta pričajući o minulim naraštajima, ponavljajući predanja minulih generacija i naroda. U mladosti, ljubav će me odgajati, u zreloj dobi će mi podrška biti, a u starosti će mi sugovornik postati. Ljubav će, Selma, uza me do kraja života ostati, sve dok smrt ne dođe, dok me Ruka Božja opet s tobom ne sretne.«

Riječi su navirale iz dubine moje duše - kao jezici plamena što raste i rasplamsava se, a onda se smiruje i iščezava u kutovima tog vrta. Selma je

slušala lijući suze - kao da su joj se oči pretvorile u usne, pa mi suzama odgovara.

Oni kojima ljubav nije darovala krila ne mogu letjeti iznad oblaka da bi vidjeli čarobni svijet kojim se kružile moja i Selmina duša u taj čas ožalošćen radostima i razveseljen bolima. Oni koje ljubav nije učinila svojim poklonicima ne čuju kako ljubav zbori i ova priča nije za njih napisana, jer i ako razumiju smisao ovih nijemih stranica, nisu u stanju vidjeti siluete i himere što se kriju među recima ne odijevajući se u ruho tinte, niti pristaju da im papir bude stanište. Ali, koje ljudsko biće nije kušalo nektar ljubavi iz nekog njenoga pehara? Koja duša nije smjerno stala u tome hramu osvjetljenom i popločanom dijelovima srca, a zasvođenom tajnama, snovima i osjećajima? Koji je to cvijet kojemu jutro nije kanulo kaplju rose među listove? Koji potok je zagubio put, pa ne putuje k moru?

Selma podiže glavu prema nebu ukrašenom zvijezdama i ispruži ruku. Oči joj postadoše još krupnije, usne joj zadrhtaše, a na njenome licu se pojavi bljedilo koje odaje svu nesreću i tuge što počivaju u duši ojađene žene. Onda zavapi:

»Što je žena učinila, Gospodaru, pa je Tvoj bijes zaslužila? Što je zgriješila da bi je Tvoj gnjev zauvijek pratio? Je li učinila nemjerljivi prijestup da bi i Tvoja kazna bila beskonačna? Ti si moćan, Gospodaru, a ona je slabašna; i zašto patnju na nju svaljuješ? Ti si uzvišen, a ona puže pod Tvojim prijestoljem, pa zašto je gaziš nogama? Ti si oluja moćna, a ona je pred Tobom tek prašina, pa zašto je razvijavaš u snjegove? Ti si silan, a ona je ništavna, pa zašto protiv nje ratuješ? Ti sve vidiš i sve znaš, a ona luta i slijepa je, pa zašto je u propast guraš? Ti je stvaraš u ljubavi, pa zašto je u ljubavi uništavaš? Desnom rukom je sebi uznosiš, a lijevom je u provaliju guraš, iako je ona neznalica koja ne shvaća kuda je uznosiš i kako je odbacuješ. U njena usta udahnuješ dah života, a u srcu

joj zasijavaš sjeme smrti. Izvodiš je na staze sreće da pješice ide, a onda nesreća šalje konjanika da je progoni. Njeno grlo pjesmom radosti otvaraš, pa joj usne tugom zatvaraš i jezik joj nesrećom vezuješ; svojim nevidljivim prstima opasuješ njenu patnju užicima, a vidljivim prstima užase ispisuješ oko onoga u čemu uživa. U postelju joj skrivaš spokoj i mir, a ostavljaš da kraj postelje stoje užasi i stradanja. Tvojom voljom oživljavaju njene čežnje, a iz tih čežnji rađaju se njene mane i grješke. Svojom voljom pokazuješ joj čari svojih stvorenja, a svojom voljom preobražavaš njenu ljubav za lijepo u bol i stradanje. Svojom voljom vjenčavaš njenu dušu s lijepim tijelom i svojom odlukom činiš da njeno tijelo postane supružnikom u nemoći i poniženju. Napajaš je životom iz pehara smrti, a smrću iz pehara života. Čistiš je njenim suzama, a suzama je i kažnjavaš. Utrobu joj puniš kruhom nekog muškarca, a onda muškarčevu pregršt puniš komadićima njenoga srca. Ti si, Gospodaru, ljubavlju otvorio moje oči i ljubavlju si ih sklopio. Poljubio si me svojim usnama, a svojom moćnom rukom si me udario. U mome srcu si bijelu ružu posadio, a dao si da oko ruže izraste trnje i šiblje. Podario si moju dušu duši mladića koga volim; a tijelo muškarcu koga i ne poznajem. Moj život si okovao, pa mi pomози da budem snažna u toj smrtnoj borbi i omogući mi da budem pouzdana i čestita do smrti. Neka bude Tvoja volja, Gospodaru. Neka je zauvijek blagoslovljeno ime Tvoje.«

Selma ušutje, ali joj je izraz lica i dalje govorio, zatim pognu glavu, spusti ruke i klonu cijelim tijelom - kao da ju je životna snaga već napustila, te je izgledala poput grane koju je oluja skršila i na tlo je bacila da se osuši i da se zdrobi pod nogama vremena. Uzeh je za ledenu ruku svojom usplamtjelom rukom i ljubih joj prste očima i usnama, a kada je pokušah utješiti riječima, otkrih da su meni preči sažaljenje i utjeha. Zato sam i dalje šutio, smušen i razmišljajući, osjećajući kako se sudbina poigrava mojim osjećajima, slušajući duboko u sebi stenjanje vlastitoga srca, strahujući za se od vlastite duše.

Nijedno od nas nije više ni riječi prozborilo te noći, jer kada je stradanje preveliko postaje nijemo. Zato smo šutjeli, nepokretni kao dva mramorna stupa koja je potres na zemlju srušio. Nismo više željeli slušati jedno drugo kako govori, jer su strune naših srca bile tako oslabile da su ih uzdasi bez riječi mogli pokidati.

Dolaskom ponoći, zastrašujući mir je rastao, a krnjavi mjesec se pojavi iza gore izgledajući među zvijezdama kao blijedo lice mrtvaca utonulog u crne jastuke među slabašnim svijećama što okružuju njegovu mrtvačku postelju. Planina Libanon izgledala je kao starac što je povio leđa pod teretom godina, kome su tuge cijeli stas povile i san ga napustio, pa bdije s mrakom očekujući zoru, kao svrgnuti car što sjedi u pepelu svoga prijestolja, među ruševinama vlastitoga dvorca. Planine, drveće i rijeke mijenjaju svoj izgled u skladu s mijenama vremena, isto kao što se mijenjaju crte čovjekova lica u skladu s promjenama njegovih misli i osjećaja. Tako topolino stablo, koje se tijekom dana visoko diže kao prelijepa nevjesta s čijim haljinama se lahor poigrava, uvečer izgleda poput stupa dima što se uspinje prema praznini; ogromna stijena što u podne izgleda kao moćan silnik koji prkosi hodu vremena noću izgleda kao ubogi siromah koji liježe na vlažnu zemlju i nebom se pokriva. Potoci koje ujutro vidimo kako blistaju kao istopljeno srebro i čujemo ih kako pjevuše pjesmu o vječnosti uvečer se pretvaraju u korito suza što izbija iz samih rebara doline, čujemo ih kako cvile i jadikuju poput majke koja je čedo izgubila.

Libanon, koji je prije sedam dana pokazivao svekoliki svoj sjaj i otmjenost dok je mjesec bio pun i duša zadovoljna, te noći je bio tužan i skršen, izgledao je divlje pod slabašnim i krnjavim mjesecom što je lutao nebeskim prostranstvom, dok je ranjeno srce udaralo u grudima.

Ustali smo da se oprostimo, a među nama su stajale kao strašne spodobе ljubav i očaj - ljubav raširenih krila iznad naših glava, a očaj nas je kandžama oko vratova šćepao; ljubav je užasno ridala, a očaj se podrugljivo smijao.

Kada uzeh Selminu ruku i položih je na svoje usne blagosiljajući je, ona mi se primaće i poljubi mi razdjeljak u kosi, a onda odstupi i baci se na drvenu klupu, sklopi oči i tiho prošaputa:

»Smiluj se, Gospodaru, i osnaži sva slomljena krila!«

Rastadoh se sa Selmom i izadoh iz vrta osjećajući kako mi gusti veo zastire sva čula, kao što magla pokriva lice jezera. Išao sam dok su se siluete drveća što je stajalo s obje strane puta kretale, nalik na prikaze izronule iz dubine zemlje da bi mene zastrašile, a zrake slabašnoga mjeseca treperile su u granju poput finih strijela koje u moje grudi odapinju duhovi diva što plove po svemiru. Duboka tišina me je natkriljavala poput teških crnih šaka koje je tmina na moje tijelo spuštala.

Sve što postoji na svijetu, svaki smisao života i svaka tajna u duši - sve je postalo ružno i neizmjerne strašno, jer istinska svjetlost koja mi je otkrila ljepotu svijeta i sjaj svih bića preobrazila se u ogranj koji mi srce sažiže i dušu mi dimom prekriva; pjesma u koju su se slivali glasovi svih stvorenja i u veličanstvenu himnu se pretvarala, toga časa se preobrazila u buku strašniju od rikanja lava i dublju od zavijanja bezdana.

Najzad stigoh u svoju sobu i bacih se na postelju kao ptica koju je lovac pogodio pa se stropoštala u obore sa strijelom u svome srcu. Svijest mi je još uvijek plutala između strašne jave i nemirna sna, a moja duša je u takvome stanju ponavljala Selmine riječi:

»Smiluj se, Gospodaru, i osnaži sva slomljena krila!«

PRED PRIJESTOLJEM SMRTI

Danas je brak smiješna i žalosna trgovina koju obavljaju mladići i očevi djevojaka. Mladići u većini zemalja su na dobitku, a očevi djevojaka uvijek gube. Što se tiče djevojaka koje se poput trgovačke robe prenose iz jedne kuće u drugu, njihovog sjaja nestaje, njima je suđeno da poput dragocjenih stvari ostanu po kućnim kutovima gdje vlada mrak i tiho nestajanje.

Moderna civilizacija je neznatno razvila um žene, ali je uvećala njenu patnju jačanjem muškarčevih ambicija. Donedavno je žena bila sretna sluškinja, a sada je postala nesretna gospođa; nedavno je bila slijepa žena koja izlazi na dnevnu svjetlost, a sada je žena koja vidi, ali ide kroz noćnu tminu; bila je ljepotica u svome neznanju, cijenjena zbog jednostavnosti, snažna upravo u svojoj slabosti, a sada je postala ružna u svome usavršavanju, površnih osjećaja i daleko od spoznavanja srca. Hoće li doći dan kada će se u ženi sresti ljepota i obrazovanost, usavršavanje i izuzetnost, fizička slabost i duševna snaga?

Ja pripadam onima koji tvrde da je duševno usavršavanje u prirodi ljudskoga roda, da je napredovanje ka savršenstvu postojan zakon, i da je on djelotvoran; ako se žena u nečemu razvija, a u nečem zaostaje, onda je to zbog toga što među preprekama preko kojih dospijevamo do vrha brda ima skrovišta lopova i vučjih jama. Na ovome brdu što nalikuje omamljenosti koja javu unapređuje, na ovome brdu što je za zemlju prikovalo minule naraštaje i one koji će doći, na ovome brdu čudnih stremljenja i nadanja nigdje nema žene koja svojim životom simbolizira ženu budućnosti.

Selma Kerame u Bejrutu bijaše simbol veličanstvene orijentalne žene, ali - poput mnogih koji žive prije svoga vremena - postala je žrtvom sadašnjosti; poput cvijeta, iščupala ju je riječna matica i u životnome toku nasilno je odnesena u stradanje.

Mensur-bej Galib oženio se Selmom i nastanili su se u jednoj velikoj kući podignutoj na morskoj obali, nakraj Bejruta, tamo gdje borave narodni prvaci i bogataši. Faris ostade sam u onoj kući osamljenoj u vrtovima i parkovima, poput pastira u svome stadu. Prođe svadba i minuše dani svetkovine; prođe mjesec koji ljudi nazivaju medenim mjesecom, a za kojim su slijedili mjeseci gorčine i čemera - kao što ratni uspjesi ostavljaju lubanje žrtava po dalekim stepama.

Sjaj orijentalnih svadbi uznosi duše mladića i djevojaka u orlovske visine za oblacima, zatim ih kao stijenje stropoštava u dubine bola; te svadbe čak podsjećaju na tragove stopala po pijesku na žalu, tragove koje uskoro brišu valovi.

Minu proljeće i nastupi ljeto. Onda dođe zima, a moja ljubav prema Selmi razvijala se od strasti mladića u cvijetu mladosti prema prelijepoj ženi u jednu vrstu nijemog obožavanja kakvo osjeća osirotnjeli mladić prema duši majke što se nastanila u vječnosti. Ljubav koja je ovladavala cijelim mojim bićem pretvorila se u slijepo stradanje koje ne vidi ništa osim nje; strasna ljubav koja mi je tjerala suze na oči pretvorila se u patnju koja mi je krv iz srca prolijevala; ljubavni uzdasi što su mi grudi ispunjavali preobrazili su se u srčanu molitvu koju je moja duša u tišini izgovarala nebu da Selmina sreća potraje, da njezin muž bude zadovoljan i da joj otac živi u sigurnosti.

Međutim, uzalud moja samilost, molbe i molitve, jer Selmina nesreća bijaše duboko u duši, poput bolesti koju samo smrt može izliječiti. Njezin muž je bio od one vrste ljudi koji bez napora dobijaju sve što život čini ugodnim, koji uvijek hlepe za onim što im ne pripada. Tako zauvijek bivaju kažnjeni svojom pohlepom. Uzalud sam se molio za sigurnost Farisa Keramea, jer njegov zet nije uzeo samo ruku njegove kćeri i imovinu koja joj pripada, već je želio Farisovu smrt kako bi se domogao ostatka njegova bogatstva.

Mensur-bej je bio isti kao njegov stric, Mutran Galib. Imao je njegov moral, sitnu dušu kao i on, i razlikovali su se tek toliko koliko se razlikuje licemjerje od općeg srozavanja. Mutran je postigao svoje ciljeve pokrivajući se cvjetnim ruhom, svoje prohtjeve je zatomljavao zaklanjajući se zlatnim križem obješenim oko vrata, a njegov bratić je sve to činio javno i nasilno. Mutran je ujutro odlazio u crkvu, a ostatak dana je provodio otimajući imovinu udovicama, siročadi i prostodušnima, a Mensur-bej je dan provodio idući za užicima i ugađajući svojim strastima po mračnim sokacima gdje se zrak zagađuje dahom pokvarenosti.

Mutran je nedjeljom stajao pred oltarom i propovijedao je vjernicima ono čega se sam nije pridržavao, a drugim danima u tjednu bavio se državnim politikom. Njegov bratić je sve dane trgovao utjecajem svoga strica kod onih koji su tražili namještenje i kojima je bilo stalo do ugleda. Mutran je bio lopuža koji se šunjao pod okriljem noći, a Mensurbej prevarant koji se odvažno kretao usred dana.

Tako nestaju narodi između lopuža i prevaranata, kao što nestaju stada između vučjih čeljusti i kasapskih kama; tako se orijentalni narodi prepuštaju izopačenim dušama i moralnim nakazama, pa nazaduju i padaju u ponor, dok vrijeme odmiče i gazi ih svojim nogama kao što željezni čekići mrve keramičarske posude.

Zašto li sada posvećujem ove stranice priči o klonulim i očajnim narodima kada sam ih već posvetio zapisivanju pripovijesti o nesretnoj ženi, slikanju tlapnji ranjenoga srca kojemu je ljubav zadala udarac tugom čim ga je dotakla radošću? Zašto ronim suze podsjećajući se na apatičan i ojađen narod kada sam suze prolio sjećajući se jedne slabašne žene koju je smrt u naručje povukla čim je život zagrlila? Ali, nije li slabašna žena simbol ojađenog naroda? Zar žena koja pati između stremljenja svoje duše i okova tijela nije poput naroda koji pati zbog svojih vladara i svećenika? Zar prikrivani osjećaji koja lijepu djevojku u tminu groba odvođe nisu kao žestoke oluje što život naroda prašinom zatrpavaju? Žena je za narod što i plamen za svjetiljku - može li plamen svjetiljke biti slabašan ako ima ulja u izobilju?

Prođe jesen i vjetrovi ogoliše drveće igrajući se požutjelim lišćem kao što se bure poigravaju s pjenušom mora, te nastupi zima plačući i ridajući, a ja ostadoh u Bejrutu bez ikoga osim snova što su mi dušu toliko uznosili da je do zvijezda dosezala, a ponekad mi srce toliko rastuživali da su ga u samu zemlju pohranjivali.

Nesretna duša pronalazi mir u izoliranju i samoći, pa zato bježi od ljudi kao što se ranjena gazela izdvaja iz krda i sklanja se u svoju pećinu dok ne ozdravi ili ne uginge.

Jednoga dana čuo sam da je Faris bolestan, pa izađoh iz svoje samoće i pođoh da ga posjetim. Prolazio sam između onih maslinovih stabala na čijem posivjelom lišću su blistale kapi kiše i skrenuh s glavnoga puta na kojemu buka kočija remeti mir.

Kada stigoh do šejhove kuće i uđoh, zatekoh ga kako sjedi u postelji izmučena tijela i blijeda lica. Oči su mu bile utonule pod obrvama tako da su izgledale kao dvije mračne i duboke jame optočene gorčinom i bolom. Crte lica koje su nedavno izražavale vedrinu i raspoloženje sada su se naborale i smračile, postale su kao sivi izgužvani papir na kome bolest ispisuje svoje zagonetne i nejasne retke. Ruke koje je krasila nježnost i mekoća uvele su toliko da su kosti na prstima izgledali pod kožom kao gole grane što drhte na oluji.

Kada mu pridoh pitajući ga kako je, njegovo izmučeno lice okrenu se prema meni, a na drhtavim usnama mu zaigra tužan osmijeh. Tihim glasom koji je bio prigušen kao da je dopirao iza zidova on reče:

»Idi, sinko, u onu sobu pa obriši Selmi suze i umiri je, a onda dođi s njom i sjedni kraj moje postelje...«

Uđoh u susjednu sobu i zatekoh Selmu koja se složila na ležaj zaronivši glavu među ruke, lica utonula u jastuke i suzdržavajući dah da otac ne čuje kako plače. Pridoh joj polako i izgovorih njeno ime glasom koji je više podsjećao na uzdah nego na šapat, te se ova nemirno trznu, kao usnuli čovjek koga more strašni snovi. Ispravi se na ležaju i pogleda me razrogačenih očiju - kao da je ugledala priviđenje iz svijeta vizija, ne vjerujući da sam to uistinu ja na tome mjestu.

Nakon dubokoga muka koji nas svojim čarobnim moćima vrati u vrijeme kada smo se opijali božanskim nektarom, Selma obrisa suze vrhovima prstiju i sva skršena reče:

»Vidiš li kako su se vremena promijenila? Jesi li vidio kako nas je sudbina stranputicom povel, pa se brzo našosmo u ovim strašnim pećinama? Ovdje nas

je proljeće sastavilo u naručju ljubavi, a sada nas na istome mjestu zima okuplja pred prijestoljem smrti? Divan li bijaše onaj dan i mrkla li je ova noć!«

Izgovorila je riječi čiji posljednji slogovi su se gubili u jecajima. Onda ponovo pokri lice rukama, kao da su se uspomene iz prošlosti otjelovile i pred njom se osovile, a ona nije htjela da ih vidi. Položih ruku na njenu kosu, govoreći:

»Dođi, Selma! Hajde, uspravimo se poput stupova u oluji! Stanimo kao ratnici pred neprijatelja, prsima a ne leđima okrenuti prema oštricama sablji - ako stradamo, umrijet ćemo kao mučenici, a ako pobijedimo, živjet ćemo kao heroji. Patnja duše nepokolebljive pred teškoćama i nevoljama časnija je nego podčinjavanje radi sigurnosti i spokoja. Leptir koji ne prestaje letjeti oko svjetiljke dok krila ne spali uzvišeniji je od vječnosti koja se proživljava u tmini radi udobnosti i mira. Sjemenje koje ne podnese zimsku studen i bijes bura neće uspjeti iz zemlje se probiti i neće se ljepoti proljeća radovati. Hajde, Selma, kročimo čvrstim korakom po ovom izrovanom putu, očiju uprtih prema suncu kako ne bismo promatrali lubanje razbacane među stijenama i zmije što gmižu u trnju. Ako nas strah zaustavi nasred puta, noćna priviđenja će nas tjerati da slušamo podsmijeh i ruganje; ako hrabro dospijemo na vrh brda, s nama će duše iz svemira pjevati himne pobjede i trijumfa. Smiri se, Selma, i obriši suze. Sakrij tugu koja ti život ispunjava i sjednimo uz postelju tvoga oca, jer njegov život je u tvome životu i lijek mu je u tvome osmijehu.«

Selma me pogleda veoma nježno i samilosno, a onda reče:

»Zar od mene tražiš strpljenje i postojanost, a iz tvojih očiju izbijaju očaj i beznade?! Zar gladan siromah može dati svoj kruh drugom gladnom siromahu? Zar bolesnik može pružiti lijek drugom bolesniku kada je njemu lijek potrebniji?«

Potom Selma ustade i pognute glave pođe ispred mene prema očevoj sobi.

Sjedosmo

kraj postelje bolesnoga šejha. Selma se trudila da pokaže osmijeh i pribranost, a otac se pretvarao da mu je dobro i da je snažan. Svako od njih je osjećalo bol onoga drugoga, znalo je za njegovu nemoć i čulo je vapaje njegovoga srca. Bili su poput dvije sile koje se u tišini međusobno uništavaju: otac je bio bolesnik koji se topi zbog kćerine nesreće, a kći je njega voljela, pa je venula u jadu zbog očeve bolesti. Jedna duša na odlasku, a druga u očaju grlile su se pred ljubavlju i smrću. Ja sam među njima svoje jade trpio i teško proživljavao što se njima zbiva. To su tri duše koje je sudbina sastavila, a onda ih tako silovito šćepala da ih je smrvila: šejh je podsjećao na staru kuću koju je potop razrušio, a djevojka na ljubicu kojoj je kosa glavu odrubila; mladić je bio poput slabašne biljke kojoj su snjegovi stas povili. Svi smo bili igračke u rukama Usuda.

Šejh se pokrenu pod plahtama, pruži mršavu ruku prema Selmi i reče glasom u koji je unio svu nježnost i ljubav roditeljskog srca, svu gorčinu i jad iz grudi bolesna čovjeka:

»Stavi ruku na moju, Selma.«

Ona ispruži ruku i položi je među njegove prste, a šejh je nježno obuhvati dodajući:

»Zasitio sam se života, dijete moje. Dugo sam živio, nauživao se svih plodova koje daju godišnja doba, naslađivao se svim što donose dani i noći. Kao dječak, jurio sam za leptirima, kao mladić grlio sam ljubav, kao zreo čovjek skupljao sam blago, i u svim tim periodima života bio sam sretan i zadovoljan. Izgubio sam tvoju majku, Selma, prije tvoje treće godine, ali mi je tebe ostavila kao

neizmjerne blago. Rasla si brzo kao mjesec, a na tvome licu su se odražavale majčine crte kao što se sjaj zvijezda odražava u mirnome jezeru; u tebi se isticala njena narav, rad i govor, kao što se zlatna ogrlica ističe pod laganim velom. Zato sam se tobom tješio, dijete - ti si lijepa i pametna kao i ona...Sada sam oronuli starac, a mir starima je na mekim krilima smrti. Tješi se, dijete, što sam ostao da tebe vidim kao potpunu ženu, raduj se jer ću uz tebe živjeti i nakon svoje smrti. Svejedno je hoću li otići sada, sutra ili kasnije, jer dani našega života i su kao jesenje lišće što pada i na suncu se rasipa. Ako me vrijeme brzo ponese u vječnost, onda je to zbog toga što mi se duša silno zaželjela susreta s tvojom majkom.«

Posljednje riječi starac izgovori tonom prepunim zanosom, tuge i molećivosti, a na zgrčenom licu pojavi mu se nešto slično onome sjaju što zrači iz dječjih očiju. Onda zaroni ruku u jastuke koji su se nalazili oko njegove glave i izvadi jednu staru malu sliku sa zlatnim ramom na čijim rubovima su ostali dodiri ruku a rezbarija se gubila zbog cjelivanja usnama. Potom starac reče ne skidajući pogled sa slike:

»Priđi, Selma. Priđi, dijete, da ti pokažem sjenu tvoje majke. Dođi i pogledaj njenu sjenu na jednome komadu papira.«

Selma priđe brišući suze kako joj ne bi smetale da vidi izbljedjelu sliku. Dugo ju je promatrala - kao da je ogledalo koje odražava samo biće slike i majčin lik, a zatim je primače usnama i nekoliko puta uzastopno žarko poljubi, pa uskliknu:

»Ah, majko! Majko! Majko!«

Ne ponavljajući više tu riječ, Selma ponovo položi sliku na uzdrhtale usne - kao da bi htjela svojim vrućim dahom život u nju unijeti.

Najslade što ljudske usne izgovaraju je riječ »majka«, a najljepši kliktaj je »Majko!« To je mala i velika riječ u isti mah, bremenita nadom, ljubavlju i osjećajima uopće, neizmjernom nježnošću i zanosom koje sadrži ljudsko srce. Majka je sve na ovome svijetu: ona je utjeha u tuzi, nada u očaju, izvor snage u slabosti; ona je izvor nježnosti i samilosti, suosjećanja i praštanja. Tko majku izgubi, izgubio je grudi na koje glavu naslanja, ruku koja ga blagosilja, oko koje nad njim bdije.

Sve u prirodi govori o majčinstvu i simbolizira ga: Sunce je majka Zemlje koju zadaja toplinom, grli je svjetlošću i uvečer je napušta tek kada je uspava pjesmom morskih valova, pjevom ptica i žuborom potoka; Zemlja je majka drveća i cvijeća koje rađa i zadaja, a zatim ga od grudi odbija. Drveće i cvijeće postaje brižna majka ukusnim plodovima i živome sjemenju. Majka svemu u Svemiru je Duh Univerzalni i Vječni, prepun Ljepote i Ljubavi.

Selma Kerame nije upoznala majku jer je umrla još dok je Selma bila dijete, pa je zato bila uzbuđena kada je ugledala sliku i povikala je nesvjesno: »Majko!«, jer ta riječ počiva u našim srcima kao što sjemenje počiva u srcu zemlje; ona nam navire na usne u trenucima tuge i radosti, kao što se miris uspinje iz srca ruže u zrak čisti i mirisni.

Selma je netremice gledala majčinu sliku pa je žarko ljubila, privijala je na uzbibale grudi i uzdisala gubeći dio snage sa svakim uzdahom, sve dok njeno izmučeno tijelo nije sasvim klonulo, te se ona stropošta pored očeve postelje, a on položi obje ruke na njenu glavu i reče:

»Pokazao sam ti, kćeri, sliku majke na jednome komadu papira, a sada poslušaj što je kazivala.«

Selma podiže glavu, kao ptiče u gnijezdu kada začuje lepršanje majčinih krila u granju, pa pogleda oca pomno ga slušajući - kao da se cijelo njeno biće preobrazilo u oko što promatra i uho što sluša. Onda otac reče:

»Ti si bila dojenče kada je tvoja majka izgubila ostarjelog oca. Tugovala je zbog toga gubitka i neutješno je plakala, a čim se vratila s očeva groba, sjela je kraj mene u ovoj sobi, uzela me za ruku i rekla:

»Farise, moj otac je umro, ali si mi ti ostao, i to mi je prava utjeha. Srce u kojemu se osjećaji granaju podsjeća na cedar čije se grane razdvajaju: kada god cedrovo stablo izgubi jednu moćnu granu, osjeti bol, ali ne umire, već prenosi svoju životnu snagu na susjednu granu da bi ona rasla i u visinu se dizala, da bi novim granama popunjavala mjesto odsječene grane.«

Tako je govorila tvoja majka, Selma, kada joj je otac umro. Tako trebaš i ti govoriti kada smrt ponese moje tijelo u mir groba i moju dušu pod okrilje Boga.«

Osjećajući bol, Selma reče:

» Moja majka je izgubila oca, ali si joj ti ostao, a tko će meni ostati kada tebe izgubim, oče? Njezin otac je umro, ali joj je ostala zaštita voljenoga muža, dobrog i pouzdanog; otac joj je umro, ali joj je ostala kći koja glavicu uranja u njene grudi obujmljujući je ručicama oko vrata, a tko će meni ostati kada te izgubim, oče? Ti si meni i otac i majka, ti si moj sugovornik i odgojitelj u mladosti, i tko će mi to zamijeniti?«

Govoreći tako, Selma me pogleda suznim očima, dotače mi rukom odjeću i nastavi:

»Osim njega, nemam prijatelja, oče, i drugoga neću imati kada me ostaviš. Hoće li mi on biti utjeha kada i on strada poput mene? Može li slomljeno srce tješiti drugo slomljeno srce? Tužno biće ne može podnijeti drugu tugu kraj sebe, kao što golubica ne može letjeti slomljenim krilima. On je prijatelj moje duše, a ja sam mu breme natovarila svojim jadima toliko da sam mu leđa povila, svojim suzama sam njegove oči izranjavala tako da sada samo tminu vidi. On mi je brat koga volim i koji mene voli, ali kao i sva druga braća sudjeluje u nesreći, a ne olakšava je, sudjeluje u plaču čineći suze još gorčima i srce još više usplamtjelim.«

Slušao sam Selmu dok su mi osjećaji bujali a grudi postajale sve tješnje, pa mi se učinilo da će mi grudi prsnuti u vapajima i kricima. Starac ju je promatrao, onako uvela tijela što je lagano tonulo među jastuke i naslone; njegova izmučena duša treperila je kao plamen svjetiljke na vjetru. Onda starac pruži ruke i reče tiho:

»Dopusti mi da odem u miru, kćeri. Moj pogled već seže iza oblaka i neću ga vraćati ka ovim pećinama. Dopusti mi da poletim, jer sam svojim krilima već polomio rešetke na ovome kavezu. Tvoja majka me pozvala, Selma, i zato me nemoj zaustavljati. Evo, vjetar blag postaje i razgoni maglu s pučine - zato lađa diže jedra spremajući se za putovanje; nemoj lađu zaustavljati i nemoj joj kormilo čupati. Pusti da moje tijelo počiva s onima koji već počivaju; pusti da se moja duša probudi, jer se zora već ukazala i snivanje se okončalo. Moju dušu poljubi svojom dušom, poljubi me poljupcem nade, a ne prolijevaj gorke suze na moje tijelo da ne bi tako onemogućila travi i cvijeću da sišu sokove iz moga tijela. Ne prolijevaj suze očaja na moju ruku jer će zbog toga iz nje trnje izrasti

na mome grobu. Ne iscrtavaj uzdasima očaja liniju na mome čelu, jer će čudesni lahor naići i razumjeti je pa zbog toga neće moje kosti pretvorene u prašinu ponijeti u zelene lugove... Volio sam te za života, kćeri, i voljet ću te i u smrti, moj duh će ostati kraj tebe da te čuva i štiti.«

Ušutio je na trenutak dok su njegove riječi naprosto puzale po sobnim zidovima. Onda ponovo pogleda mene i Selmu, pa prošaputa:

»Ne zovite liječnika da prašcima produžava sate moga tamnovanja, jer su dani robovanja već prošli, a moja duša traži slobodu u slobodnom prostoru. Ne zovite ni svećenika uz moju postelju, jer njegove utjehe neće olakšati moje grijeha ako sam ih imao, niti će me brže odvesti u Raj ukoliko sam nedužan. Ljudska volja ne mijenja Božju, kao što ni astronomi ne mogu promijeniti putanje zvijezda. Poslije moje smrti neka liječnici i svećenici rade što hoće; pučina sada doziva pučinu, a lađa plovi dok do obale ne stigne.«

Kada nastupi strašna ponoć, Faris otvori oči utonule u tminu nestajanja, otvori ih posljednji put i upre pogled prema kćeri koja je klečala kraj njegove postelje, zatim pokuša progovoriti, ali nije mogao jer mu je smrt već bila glas ispila, te je između njegovih usana dopiralo samo hroptanje:

»Evo, stiže noć... Selma... Selma...«

Onda klonu glavom, lice mu požutje, usne se razvukoše u osmijeh i on ispusti dušu. Selma pruži ruku, pa dotače očevu ruku osjećajući da je hladna poput snijega. Zatim podiže glavu i pogleda ga uočivši da mu je lice već prekriveno velom smrti. Ona sva obamre i suze joj u grlu usahnuše. Nije se pomicala, nije

više kukala ni uzdisala, već ostade zagledana u oca, ukočena pogleda kao u statue. Udovi joj klonuše, kao rubovi iznošene haljine, i ona dotaknu čelom tlo, pa tiho prozbori:

Smiluj se, Gospodaru, i osnaži slomljena krila.«

Faris Kerame preminu i Vječnost prigrli njegovu dušu; zemlja prihvati starčevo tijelo, a Mensur-bej preuze njegovu imovinu. Farisova kći ostade u svojoj nesreći zatočenica koja je živjela strašnim stradalničkim životom u kojemu su se samo duhovi ukazivali.

Ja sam, međutim, bio izgubljen između snova i nemira; dani i noći su me izjedale

kao što grabljivice kidaju meso svoje žrtve. Žudio sam da se potpuno predam knjigama ne bih li našao utjehu u spomenu onih koje je vrijeme odnijelo; silno sam želio da svoju stvarnost zaboravim ne bih li se čitanjem svetih knjiga vratio u svijet minulih generacija. Međutim, sve bijaše uzalud. Štoviše, podsjećao sam na nekoga tko pokušava uljem ugasiti vatru, jer sam u svim generacijama vidio samo crninu, pjesmu minulih naroda čuo sam samo kao vapaje i kuknjavu. Tako mi Jobovo stradanje bijaše ljepše od Davidove muzike, Jeremijine žalopojke bijahu mi milije od Solomonove himne, stradanje Bermekida slađe mi je padalo na dušu nego sjaj Abbasida; Ibn Zurejkova poema više me je uzbuđivala od Hajjamovih rubajja; priča o Hamletu bijaše bliža mome srcu od svega što su stranci napisali.

Tako očaj slabi našu moć prosuđivanja, te vidimo samo zastrašujuće stvari; tako nam očaj sluh zatvara pa ne čujemo ništa osim udaranja svojih uznemirenih srca.

IZMEĐU ASTARTE I KRISTA

Među vrtovima i brežuljcima, što poput skuta planine Libanona sežu do rubova Bejruta, ima jedna mala bogomolja iz drevnih vremena, sačuvana u srcu jedne bijele stijene što počiva među maslinama, bademima i topolama. Premda ta bogomolja nije dalje od pola milje s puta kojim prolaze kočije, malo je ljubitelja starina i drevnih ruševina koji znaju za nju - ona je, kao i mnoge druge značajne stvari u Siriji, skrivena zavjesama nemara. Kao da ju je zapuštenost zaklonila od pogleda ljubitelja starina upravo zato da bi bila posvećena samo umornim dušama i da bi bila mjesto koje posjećuju ljubavnici što samoću vole.

Čovjek koji uđe u tu čudesnu bogomolju ugleda na istočnom zidu stari fenički crtež uklesan u stijeni. Sudbina je već obrisala neke njegove linije i zub vremena mu promijenio neka obličja, a crtež predstavlja Astartu, boginju ljubavi i ljepote, kako sjedi na veličanstvenom prijestolju, okružena sa sedam nagih djevojaka koje stoje u različitim položajima. Jedna djevojka nosi baklju, druga gitaru, treća kadionicu, četvrta bokal vina, peta ružinu granu, šesta lovorov vijenac, sedma luk i strijele. Sve djevojke gledaju Astartu, dok im lica izražavaju smjernost i skrušenost.

Na drugome zidu nalazi se noviji i jasniji crtež koji predstavlja raspetog Krista pod čijim nogama je njegova tužna majka Marija Magdalena, te još dvije uplakane žene. Ova slika u bizantskome stilu govori da je urađena u petom ili šestom stoljeću poslije Krista.

Na zapadnom zidu nalaze se dva okrugla otvora kroz koja izbijaju sunčeve zrake točeći se na dvije slike koje izgledaju kao da izranjaju iz zlatne vode.

Nasred hrama nalazi se mramorna stijena četvrtastog oblika. Na njenim stranama su isklesani crteži staroga stila od kojih su se neki gubili pod tragovima krvi, što ukazuje da su drevni ljudi klali žrtve na tome kamenu, te da su po njemu posipali vino, mirise i ulje.

Ničeg drugog nije bilo u tome hramu, osim dubokoga mira koji dušu obujmljuje i čudesnoga dostojanstva koje kazuje o tajnama božanstava; koje bez riječi govori o sudbinama minulih generacija, te o hodu naroda kroz stoljeća, iz jedne vjere u drugu; koje pjesnika mami u neki svijet daleko od ovoga, a filozofa uvjerava da je čovjek stvorenje koje vjeri pripada jer osjeća da ima nešto što ne vidi, da imaginacijom doseže nešto što čulima ne može dosegnuti, pa te osjećaje slika kao simbole koji svojom biti upućuju na tajne duše; koji svoje imaginativne predstave otjelovljuje riječima i pjesmama, slikama i kipovima, a sve to svojom formom objavljuje njegove najsvetije težnje za života i najljepše želje poslije smrti.

U tome nepoznatom hramu sastajao sam se sa Selmom jedanput mjesečno i tu smo provodili duge sate zagledani u dvije čudesne slike, razmišljajući o mladome čovjeku raspetom na Golgoti, prizivajući u svoje imaginativne predstave feničke mladiće i djevojke koji su živjeli voleći se i obožavajući ljepotu u liku Astartinome, pa su miomirise palili pod njenim kipom i krv proljevali žrtvama koje su joj prinosili, a onda ih je sve zemlja progutala, tako da je od njih ostalo samo ime koje Vrijeme izgovara pred licem Vječnosti.

Ah, kako mi je teško sada riječima iskazati sjećanja na te sate koje sam proveo sa Selmom, na to nebesko vrijeme prepuno slasti i bola, radosti i tuge, nade i očaja - dakle, sve ono što čovjeka čovjekom čini, a život vječnom zagonetkom! Ali, kako bi mi tek bilo teško prisjećati se toga vremena, a ne pokušati

predstaviti ga nijemim riječima kao imaginarnu sliku koja bi ostala kao uzor onima što ljube i stradaju!

Povlačili smo se u samoću u tome drevnome hramu, pa smo sjedali na vrata oslanjajući se leđima na zid, ponavljajući kao jeka vlastitu prošlost, stradajući zbog sadašnjosti i plašeći se budućnosti. Onda smo lagano izvlačili sve što počiva u dubinama naših duša, žaleći se na bol i žar srca, na surovu patnju i nesreću. Potom smo bodrili jedno drugo, razastirući sva nadanja iz njedara, sve svoje radosne iluzije i slatke snove. Tako smo smirivali užas, sušili suze i lica razvedravali, te smo se osmjehivali zaboravljajući sve osim ljubavi i njenih radosti, odričući se svega osim duše i njenih nadanja, u zagrljaj smo jedno drugom padali topeći se u ljubavi i strasti, Selma je ljubila moj razdjeljak u kosi, čestito i s dubokim suosjećanjem, ispunjavajući moje srce svjetlošću, a ja sam ljubio vrške njenih bijelih prstiju dok je ona oči sklapala, bijeli vrat povijala i rumenjela se pod laganom toplinom nalik na toplinu prve zrake koji jutro šalje na vrhove brjegov. Onda smo prestajali pa smo dugo gledali u daleko obzorje gdje se oblaci boje narančastim svjetlom večeri.

Naši sastanci nisu se svodili na razmjenu osjećaja i na jadanje, već smo i mimo volje prelazili na opće stvari, razmjenjujući mišljenja o problemima ovoga čudnog svijeta, raspravljajući o porukama knjiga koje smo čitali i pri tome smo se prisjećali njihovih dobrih i loših strana, imaginarnih predstava i socijalnih postavki. Selma je govorila o položaju žene u društvu, o tome kako su minule generacije utjecala na njen moral i njene težnje, o bračnoj vezi danas, te o svakojakim boleštinama i iskvarenostima u tim bračnim vezama. Sjećam se kako je jednom kazala:

»Pisci i pjesnici nastoje shvatiti biće žene, ali do danas nisu uspjeli shvatiti tajne njenoga srca i duše, jer je promatraju kroz veo strasti, ne videći ništa osim

obrisa njenoga tijela, ili je stavljaju pod lupu omalovažavanja nalazeći u njoj samo slabost i podatnost.«

Drugi put, pokazujući rukom dva crteža uklesana u zidove hrama, Selma je rekla:

»U ovu stijenu su generacije uklesale dva simbola koji izražavaju srž ženskih stremljenja i otkrivaju tajne njene duše koja opstoji između ljubavi i tuge, između simpatija i žrtvovanja, između Astarte zasjele na prijestolju i Marije koja stoji podno križa. Muškarac dobija slavu, moć i znamenitost, ali žena plaća cijenu.«

Za naše tajne sastanke znali su samo Bog i jata ptica što su letjela po tim vrtovima. Selma je dolazila kočijom do mjesta koje se zvalo Pašina bašča, a zatim se probijala osamljenim stazama do male bogomolje oslanjajući se na suncobran, dok joj je lice zračilo sigurnošću i spokojem. Zatjecala me je kako je očekujem u čežnji neodoljivoj kao što su glad i žeđ neodoljive.

Nikada se nismo plašili oka uhode, niti smo osjećali grižnju savjesti, jer duša očišćena plamom i okupana suzama uzdiže se iznad onoga što ljudi nazivaju sramom i pokudom, oslobađa se robovanja zakonima i propisima koje je tradicija postavila osjećajima ljudskoga srca, te zastaje uzdignute glave pred prijestoljima božanstava.

Ljudska zajednica podčinjava se već sedamdeset stoljeća naopakim zakonima i više nije u stanju shvatiti smisao osnovnih, uzvišenih i vječnih zakona. Ljudsko oko je naviklo gledati slabašne svjetiljke i više se ne može zagledati u svjetlost sunca. Naraštaji su jedni od drugih naslijedili bolesti i duševne manjkavosti, tako da su one postale sveopće, postale su čak nužna svojstva čovjekova, te ih

ljudi više i ne osjećaju kao bolesti i manjkavosti, već ih smatraju prirodnim svojstvima koja je Bog dao čovjeku; ukoliko se među njima pojavi netko bez tih svojstava, smatraju ga manjkavim i lišenim duhovnih kvaliteta.

Što se tiče onih koji bi proglasili Selmu poročnom, pokušavajući uprljati njeno ime zbog toga što ostavlja kuću zakonitog muža da bi se u osami s drugim muškarcem sastajala, to su bolesni jadnici koji zdrave ljude smatraju prijestupnicima, a znamenite duše buntovnicima. Oni su kao insekti što gmižu u tmini plašeći se izlaska na danje svjetlo, jer će ih prolaznici zgaziti nogama.

Zatočenik koji je nepravедno zatočen i koji je u stanju srušiti zidove svoje tamnice, a ne čini to - luđak je. Selma je zatočenica nepravедno zatočena i nije se mogla osloboditi, pa treba li je osuditi zato što kroz prozor svoje tamnice gleda zelena polja i svijet prostrani? Hoće li je ljudi smatrati nevjernicom zato što je odlazila iz kuće Mensur-beja da bi kraj mene sjedila pred svetom Astartom i Raspetim Moćnikom? Neka ljudi govore što im je volja, ali se Selma izdigla iznad močvara u koje uranjaju njihove duše i domogla se onoga svijeta do koga ne mogu dospjeti zavijanje vukova i šištanje zmija. Neka ljudi kažu što hoće i o meni, ali dušu koja se suočila s licem smrti ne mogu zaplašiti lica lopova; ratnik koji je vidio sablje isukane nad svojom glavom i potoke krvi što teku pod njegovim nogama ne obraća pažnju na kamenčiće koje na njega bacaju djeca iz ulice.

ŽRTVOVANJE

Jednoga dana krajem lipnja, kada je vrućina pritisnula obale i dok su ljudi tražili planinske visove, zaputih se kao i obično prema bogomolji nadajući se susretu sa Selmom i noseći knjižicu andaluzijskih pjesama koje su me tada privlačile i još uvijek me privlače.

Stigoh bogomolji uvečer, te sjedoh motreći na put koji je vodio između limunovih stabala i vrba. Povremeno sam bacao pogled na korice svoje knjige šapućući u eter stihove muveššeha što srce omamljuju tanahnom formom, melodijom i metrom, što vraćaju uspomene na slavu careva, pjesnika i vitezova koji su napustili Granadu i Kordobu ostavljajući u svojim dvorcima, utvrdama i vrtovima sva nadanja i stremljenja, a onda su iščezli za zavjesama vremena sa suzama u očima i stradanjem u srcima.

Nedugo zatim, osvrnuh se i ugledah Selmu kako vijuga svojim tanahnim strukom između isprepletenog drveća i prilazi mi oslanjajući se na suncobran kao da nosi sve brige i nevolje ovoga svijeta. Kada stiže do dveri hrama i sjede kraj mene, pogledah njene krupne oči i opazih u njima neke nove i čudesne tajne koje su izražavale oprez, ali su i znatiželju izazivale.

Selma osjeti što mi se vrzma u glavi i ne htjede da se dugo mučim u nedoumicama. Zato položi ruku na moju kosu i reče:

»Pridi. Primakni se, dragi. Primakni mi se kako bi moja duša uz tebe bila još veća, jer primakao se čas koji će nas zauvijek rastaviti.«

»Na što misliš, Selma? Koja sila nas može zauvijek rastaviti!?« povikah, a ona odgovori:

»Slijepa sila koja nas je ranije rastavila i danas će nas rastaviti. Nijema sila koja ljudske zakone uzima za svoje tumače sagradila je rukama onih što robuju životu zid zabrane među nama. Sila koja je vragove pretvorila u svece ljudskim dušama odlučila je da više ne izlazim iz one kuće sagrađene od kostiju i lubanja.«

»Je li saznao tvoj muž da se sastajemo, pa si iskusila njegov bijes i surovost?«
upitah.

»Muž i ne obraća pažnju na me, niti zna kako provodim vrijeme, jer se posvetio onim jadnim djevojkama koje nesreća odvodi na trgove za roblje, pa uzimaju mirise i dotjeruju se da bi svoja tijela prodale za kruh zamiješen krvlju i suzama.«

»Što te onda sprječava da dolaziš u bogomolju i da sjediš uza me pred Božjim likom i siluetama naraštaja? Je li ti dosadilo da gledaš tajne moje duše, pa tvoja duša hoće da se oprost i ode?«

Očiju punih suza, Selma reče:

»Ne, dragi. Moja duša ne traži da se rastane s tobom, jer si ti prvi stih njenoga distiha; moje oči se nisu zamorile gledajući te, jer ti si svjetlost njihova. Međutim, budući da mi je sudbina namijenila da prepreke u životu svladavam noseći teške okove, ne mogu pristati da i tvoja sudbina takva bude.«

»Pričaj, Selma. Kaži mi sve, i ne ostavljaj me da lutam u takvim uopćavanjima.«

»Ne mogu sve reći, jer jezik koji se bolom zavezao ne može zboriti; usne na koje je očaj pečat utisnuo ne mogu se micati. Sve što mogu reći je da se plašim za te od onih koji su mene svezali i progone me.«

»Što hoćeš reći, Selma? Tko su ti od kojih se plašiš za me?«

Selma pokri lice rukama i bolno uzdahnu, govoreći:

»Mutran Galib je već saznao da jednom mjesečno napuštam grobnicu u koju me je stavio.«

»Zna li Mutran da se ovdje sastaješ sa mnom?«

»Da to zna, ne bi me ti sada gledao kako sjedim kraj tebe. Ali, spopala ga je sumnja i opake misli mu padaju na pamet. Poslao je uhode da me prate, naložio je slugama da uhode moje kretanje, tako da osjećam kako su kuća u kojoj boravim i putevi kojima se krećem puni očiju što me motre, prstiju koji na me ukazuju i ušiju što šapat mojih misli osluškuju.«

Selma poniknu za trenutak, a onda nastavi kazivati, dok su joj suze lile niz obraze:

»Nije me strah Mutrana zbog sebe, jer davljenik se ne plaši vlage, ali me strah za te, jer ti koji si slobodan poput sunčeve svjetlosti možeš zapasti u stanje slično mome, pa će te Mutran kandžama ščepati i rastrgati. Nije me strah sudbine, jer je već sve strijele odapela u moje grudi, ali me strah za te, jer tebe koji si u cvijetu mladosti može zmija za noge ugristi i zaustaviti tvoj hod ka vrhu planine, tamo gdje te radosna i svijetla budućnost očekuje.«

»Onaj koga zmije dana ne grizu i koga zvijeri noći ne trgaju ostaje slijep i danju i noću. Ali, poslušaj, Selma. Pažljivo me slušaj. Zar nemamo izbora osim rastanka; zar da se plašimo ljudske ništavnosti i njihovih zala? Jesu li pred nama zatvoreni putevi ljubavi, života i slobode, pa nam ne preostaje ništa osim pokoravanja volji onih što robuju smrti?«

Skršena patnjom i očajem, Selma reče:

»Preostaje nam samo oproštaj i rastanak.«

Uzeh je za ruku, dok je duboko u meni duša pobunu dizala i iz plamena moje mladosti dim se izvijao. Onda rekoh uzbuđeno:

»Dugo smo se podčinjavali ljudskim strastima - od onoga časa kada smo se sreli do sada, dopuštamo da nas vode slijepci i klečimo pred njihovim idolima.

Otkako sam te upoznao, mi smo u šakama Mutrana Galiba poput dvije loptice s kojima se poigrava kako želi i šuta nas kamo hoće. Hoćemo li mu ostati pokorni i zagledani u tminu njegove duše sve dok nas u grob ne sahrani i dok nas zemlja ne pokrije? Je li nam Bog darovao dah života da bismo ga položili pod noge smrti; je li nam podario slobodu da bismo pod njenim okriljem robovali? Tko plamen svoje duše gasi vlastitom rukom, taj je nevjernik u odnosu prema nebu koje je plamen upalilo. Tko trpi nepravdu i ne buni se protiv tiranije, taj je saveznik nasilja nad istinom i dionik onih što krv proljevaju nedužnima. Ja sam te zavolio, Selma, i ti si mene zavoljela, a ljubav je neizmjereno blago koje Bog daruje znamenitim i osjećajnim dušama. Hoćemo li, onda, bacati svoje blago u svinjske obore da ga svinje njuškama guraju i nogama gaze? Pred nama je jedan široki svijet, prepun ljepota i čudesa, pa zašto boravimo u ovome tijesnom tunelu koji su Mutran i njegovi suradnici iskopali? Pred nama je život i sva sloboda koje on sadrži, sva sreća i zadovoljstvo koja sloboda obuhvaća, pa zašto ne bismo skinuli teški jaram s vratova i raskinuli čvrste okove na nogama i zatim se u bezbrižnost i sigurnost zaputili? Hajde, Selma. Pođimo iz ove male bogomolje u veličanstven Hram Božji! Ostavimo ovu zemlju, ropstvo i glupost koja njome vlada i zaputimo se u daleki svijet koji ne dosežu ruke lopuža niti u njega dopire dah sotona. Požurimo ka obali pod okriljem noći i uspnimo se na lađu koja će nas ponijeti iza mora gdje ćemo živjeti novim životom prepunim

čestitosti i razumijevanja, gdje nas neće zmije svojim dahom zapahnjivati i gdje nas neće zvijeri nogama gaziti. Nemoj se kolebati, Selma, jer ovi trenuci dragocjeniji su od carskih kruna i uzvišeniji od tajni anđela. Pođimo za stupom svjetlosti jer će nas on izvesti iz ove beživotne pustare u polja gdje rastu jasmini i cvijeće.«

Selma odmahnu glavom zureći u nešto nevidljivo u tome hramu, na usnama joj se pojavi tužan osmijeh izražavajući neizmjeran bol u njenoj duši, a zatim tiho reče:

»Ne, dragi. Nebo je već stavilo u moju ruku čašu punu gorčine i čemera i ja sam je ispila, tako da je u njoj ostalo jedva nekoliko kapi koje ću trpeljivo ispiti ne bih li otkrila kakve tajne na njenom dnu počivaju. Što se tiče novoga, veličanstvenog života prepunog ljubavi, spokoja i bezbrižnosti, ja ga ne zaslužujem, niti sam u stanju podnijeti njegove radosti i slasti, jer ptica slomljenih krila puže među stijenjem i ne može se u visine vinuti; oslijepljene oči gledaju jedva vidljive stvari, a ne mogu u jarku svjetlost pogledati. Zato mi ne govori o sreći, jer i samo spominjanje sreće zadaje mi bol kao stradanje; nemoj mi spokoj predstavljati, jer njegovo okrilje kao patnju doživljavam. Pogledaj me da bi vidio svetu zraku koju je nebo zapalilo na pepelu u mojim grudima. Ti znaš da te volim kao majka jedino dijete - to je ljubav koja me je naučila da te čuvam čak i od same sebe. To je ljubav oplemenjena žarom koji mi sada ne dopušta da s tobom pođem u daleki svijet i koji hoće da pokopam svoje nade i težnje da bi ti živio kao slobodan i siguran od ljudske zlobe i pakosna ogovaranja. Ograničena ljubav traži da se voljeni posjeduje, ali neizmjerne ljubav ne traži ništa osim nje same. Ljubav koja nas pohodi negdje između mladosti i njene bezbrižnosti zadovoljava se samo sastancima, dovoljni su joj susreti, raste s poljupcima i zagrljajima, ali ljubav koja se rađa u naručju Beskonačnosti i spušta se k nama s tajnama noći zadovoljava se jedino

Vječnošću, samo neprolaznost prihvaća i jedino pred božanstvom skrušeno stoji. Kada sam jučer saznala da Mutran želi spriječiti moje izlaske iz bratićeve kuće i lišiti me jedine slasti koju sam osjetila otkako sam se udala, stala sam uz prozor svoje sobe i pogledala prema moru razmišljajući o tome čega li ima u dalekim zemljama, kakva li je stvarna sloboda i osobna nezavisnost. Zamišljala sam kako živim uz tebe, tvojom dušom obujmljena i u tvoju ljubav utonula, ali ta ljubav što osvjetljava grudi obespravljenih žena pa se bune protiv nakazne tradicije da bi živjele u istini i slobodi padala mi je na um samo zato da bi sama sebi još sitnijom izgledala a nju još nemoćnijom smatrala, te mi se naša ljubav učinila toliko prikraćenom da ne može pod suncem opstati. Plakala sam kao što plače car koji je carevinu izgubio, kao bogat čovjek kojemu je blago nestalo. Međutim, čim sam tvoj lik kroz suze ugledala i vidjela kako me netremice gledaš, sjetila sam se što si mi jednom rekao: "Selma, stanimo pred dušmane dočekujući sablje grudima, pa ako stradamo, umrijet ćemo kao mučenici, a pobijedimo li, živjet ćemo kao heroji, jer stradanje duše pred nevoljama i poteškoćama časnije je od podčinjavanja u sigurnosti i bezbrižnosti." Tako si mi govorio, dragi, kada su krila smrti lepršala iznad očeve postelje. Jučer sam se toga sjetila dok su krila beznada udarala oko moje glave, pa sam se trgnula i okuražila, osjećajući da u mračnoj tavnici imam jednu vrstu duševne slobode koja ne mari za prepreke i ne brine za tuge - shvatila sam da je naša ljubav duboka kao more, uzvišena kao zvijezde, široka poput svemira. Evo, danas dođoh k tebi s novom snagom u bolnoj duši koja je kadra žrtvovati nešto veliko za nešto još znamenitije - u stanju sam žrtvovati svoju sreću što sam s tobom da bi ti ostao častan pred svijetom, daleko od njihovih gadosti i podlosti. Ranije sam dolazila ovamo s teškim okovima na slabašnim nogama, a danas dođoh s osjećajem odlučnosti koja ne mari za teške okove i put joj se ne čini dugim. Dolazila sam poput plašljive siluete, a danas dođoh kao stvarna žena koja osjeća potrebu da se žrtvuje znajući vrijednost bola, i koja želi zaštititi voljenoga od glupih ljudi i svoje gladne duše. Sjedila sam kraj tebe poput treperave sjene, a

danas dođoh da ti pokažem svoje stvarno biće pred svetom Astartom i raspetim Kristom. Bila sam stablo što raste u sjeni, a danas sam grane raširila da makar malo zatrepere na dnevnoj svjetlosti. Došla sam se oprostiti od tebe, dragi, i zato neka naš oproštaj bude veličanstven i impresivan kao i naša ljubav, neka naš oproštaj bude poput vatre što topi zlato da bi ga još sjajnijim načinilo.«

Selma mi nije pružala priliku da govorim i protestiram, već me je promatrala blistavim pogledom, tako da je njegovim sjajem zahvaćala cijelo moje biće, a na licu joj je bio izraz dostojanstva i uzvišenosti - izgledala je kao carica pred kojom se šuti i kojoj se pokorava. Onda se baci na moje grudi s tako silnim osjećajem kakvo u nje prije toga nisam vidio, obavi mi meke ruke oko vrata i poljubi mi usne dugim vrućim poljupcem koji u mome tijelu probudi život, ustalasa mi dušu, te moje fizičko biće koje zovem "ja" ustade protiv cijeloga svijeta da bi šutke stalo pred Uzvišeni Zakon koji Selmino srce učini mojim hramom, a njenu dušu oltarom.

Kada zađe sunce i iščezoše njegove posljednje zrake iz parkova i vrtova, Selma zadrhta, pa stade nasred hrama dugo gledajući zidove i kutove - kao da bi htjela svjetlost svojih očiju prosuti po tim slikama i simbolima. Zatim istupi malo naprijed, pa smjerno kleknu pred lik raspetoga Isusa ljubeći mu nekoliko puta izranjavane noge i prošaputa:

»Evo, izabrala sam Tvoj križ, Isuse Kriste, a ne svetkovine i radosti Astartine. Stavila sam na glavu vijenac od trnja umjesto lovora, okupala se svojom krvlju i suzama umjesto raznovrsnim mirisima - zato me primi među svoje sljedbenike koji su snažni svojom slabošću, povedi me na Golgotu nježno baš kao one koji su Tebe odabrali zadovoljni u vlastitoj gladi, sretni u stradanju svojih srca.«

Zatim se Selma uspravi i okrenu prema meni:

»Sada ću se sretna vratiti u mračnu pećinu gdje strašni duhovi plešu. Nemoj me sažalijevati, dragi, i nemoj tugovati zbog mene, jer duša koja jednom vidi Božju blagost ne plaši se poslije ni samih sotona; oko koje se jednom ukrasi bljeskom Uzvišene Moći ne mogu sklopiti sve nevolje ovoga svijeta.«

Potom Selma napusti hram umotana u svoje svilene haljine i ostavi me izgubljena u mislima i odlutala u svijet vizija - tamo gdje božanstva sjede na prijestoljima, gdje anđeli bilježe ljudska djela, gdje duše kazuju životne drame, gdje nevjeste imaginacije recitiraju himne o ljubavi, tuzi i vječnosti.

Kada se prenuh iz te omamljenosti, a noć već uvelike bijaše zahvatila svijet svojim naletima, uočih da lutam po tim vrtovima pokušavajući prizvati u pamćenje svaku riječ koju je Selma izgovorila, vraćajući svojoj duši njene kretnje i mirovanje, crte njezina lica i meki dodir ruku, dok najzad ne pojmih stvarnost rastanka i bol u samoći koji će doći. Neizmjerne čežnja paralizirala mi je misao i srce mi parala, te sam prvi put shvatio da čovjek, iako je rođen slobodan, ostaje rob surovim zakonima koje su njegovi preci ustanovili; da je sudbina koju zamišljamo kao nedohvatljivu misteriju zapravo današnje prepuštanje sutrašnjim događajima, podčinjavanje sutrašnjice zahtjevima ovih dana.

Koliko puta sam poslije one noći do ovoga časa razmišljao o zakonima duše koji Selmu nagnaše da odabere smrt umjesto života! Koliko puta sam izuzetnost žrtvovanja stavljao naspram sreće buntovnika ne bih li vidio što je veličanstvenije i veće, ali sam do sada shvatio samo jednu činjenicu:

Predanost sve postupke čini lijepima i časnima, a Selma Kerame bijaše sušta predanost prijateljstvu i samo oličenje ispravnoga uvjerenja.

IZBAVITELJ

Ni pet godina nakon udaje, Selma nije rodila dijete koje bi uspostavilo duhovnu vezu između nje i njenoga muža, koje bi svojim osmijesima približilo njihove različite duše, kao što zora spaja kraj noći i početak dana.

Neplodna žena je omražena svuda, jer zahvaljujući sebičnosti većina muškaraca misli da produžavaju život u tijelima svojih sinova i zato hoće potomstvo da bi vječno na zemlji ostali.

Materijalizirani muškarac promatra svoju neplodnu ženu videći u njoj vlastito lagano nestajanje, te zbog toga osjeća odvratnost prema njoj, napušta je i želi njenu smrt - kao da mu je žena neprijatelj koji želi njega dotući.

Mensur-bej bio je materijaliziran kao sama zemlja, grub kao čelik i nezajažljiv kao grobnica. Zbog želje da ima sina koji bi naslijedio njegovo ime i gospodstvo zamrzio je sirotu Selmu čija ljepota se u njegovim očima preobrazila u paklensku manu.

Stablo koje raste u pećini ne daje ploda. Tako je i Selma rasla u sjeni života, pa nije radala djecu. Slavuj ne gradi gnijezdo u kavezu kako ne bi ropstvo ostavio u nasljedstvo svojim ptićima - tako je i Selma bila zatočenica jada, pa nebo nije dopustilo da njezin život podari drugoga sužnja. Cvijeće u dolinama je porod koji rađa sunčeva ljubav sa strašću prirode, a ljudski porod je cvijeće koji rađaju ljubav i privrženost - Selma nikada nije osjetila dah privrženosti i dodir ljubavi

u toj velikoj kući na morskoj obali u glavnome dijelu Bejruta; ona se u noćnome miru skrušeno molila nebu da joj podari dijete koje bi joj svojim ružičastim prstima obrisalo suze, koje bi joj sjajem svojih očiju rastjeralo iz srca priviđenja smrti.

Selma se molila s osjećajem bola sve dok se cijeli svijet nije ispunio njenim preklinjanjem i molitvama; skrušeno je pomoć tražila dok njeni vapaji nisu oblake pocijepali, pa je nebo čulo vapaje i u njenu utrobu smjestilo plod koji omamljuje osjećajem miline i slasti - pet godina nakon udaje, pripremilo ju je da postane majka, uklonilo je njezin osjećaj poniženja i neplodnost.

Stablo što raste u pećini najzad je procvjetalo da bi plod dalo.

Slavuj zatvoren u kavez predao se svijanju gnijezda od perja s vlastitih krila.

Lira bačena pod noge uspravila se na jutarnjem lahoru da bi se preostale strune pokrenule pod njegovim blagim naletima.

Sirota Selma pružila je svoje ruke okovane lancima da bi dar neba primila.

U životu ne postoji radost mjerljiva s radošću nerotkinje kada je Vječni Zakon priprema da postane majka. Sva ljepota u buđenju proljeća i sve radosti sadržane u dolasku zore sabiru se u grudima žene koju je Bog lišavao, a zatim je dariva.

Ne postoji jača i blistavija svjetlost od zrake koja odašilje plod u tminu majčine utrobe.

Travanj je već bio nastupio napredujući između bregova i niz padine kada dođe vrijeme da Selma rodi prvijenca. Kao da je i sama priroda izlazila joj u susret i dogovarala se s njom pa je počela rađati cvijeće, toplinom darivati mladu travu i jasmine.

Prođe mjesec u kojemu je Selma iščekivala porod, kao što putnik iščekuje sjaj jutarnje zvijezde. Kroz suze se nadala budućnosti koju je vidjela kako blješti, a stvari koje nekada bijahu mračne sada su počele sjati.

Jedne noći, dok su duhovi tmine kružile tom kućom u Bejrutu, Selma leže na postelju poroda i bola, i u tome času uspraviše se smrt i život da se natječu kraj njene postelje. Liječnik i primalja spremiše se na svijet prihvatiti novoga gosta. Kretnje prolaznika ulicom zamriješe, morski valovi svoju pjesmu prigušiše, te se u cijeloj četvrti čuo samo strašan vrisak kroz prozor kuće Mensur-beja. Bio je to vrisak odvajanja jednog života od drugoga, vrisak vječne ljubavi otposlani u prostor ništavila i nepostojanja, vrisak ograničene ljudske moći pred mukom bezgranične sile, vrisak slabašne Selme pred nogama dva silnika: Smrti i Života.

U cik zore, Selma rodi sina. Čim je čula njegov plač, ona otvori oči sklopljene bolom, razgleda oko sebe i vidje lica što su likovala u toj sobi. Kada ponovo progleda, opazi da se Život i Smrt još uvijek bore kraj njene postelje. Selma opet sklopi oči i prvi put zavapi:

»Čedo moje!«

Primalja zavi dijete u svilene pelene i položi ga uz majku. Liječnik je tužnim pogledom promatrao Selmu i šutke je povremeno odmahivao glavom.

Radosna cika probudi susjede koji u pidžamama dođoše da ocu čestitaju rođenje djeteta, a liječnik je i dalje tužnim očima promatrao majku i njezino dijete.

Sluge pohitaše Mensur-beju na muštuluk zbog rođenja nasljednika i napuniše ruke njegovim darovima. Liječnik je svejednako stajao promatrajući očajnim pogledom Selmu i njenoga sina.

Kada granu sunce, Selma prinese dijete prsima, te ono prvi put pogleda u majčine oči. Onda zadrhta i zauvijek sklopi oči. Liječnik priđe i uze dijete iz majčina naručja, a dvije krupne i vruće suze kliznuše mu niz obraze, dok je tiho šaputao:

»Dođe i ode...«

Dijete umrije dok su se žitelji te četvrti još uvijek veselili u velikoj dvorani i nazdravljali rođenju djeteta. Sirota Selma je netremice gledala liječnika, a onda vrisnu:

»Dajte mi moje dijete da ga zagrlim!«

Kada je po drugi put pažljivo pogledala, ona vidje kako se Smrt i Život još uvijek natječu kraj njene postelje.

Dijete umrije dok se zvuk čaša čuo sve jače i češće u rukama onih što su slavili njegovo rođenje.

Rođeno je u zoru, a umrlo s izlaskom sunca. Koje ljudsko biće je u stanju mjeriti vrijeme tako da nam može reći je li vrijeme što mine od zore do izlaska sunca kraće od onoga što prođe od kada se narodi pojave i iščeznu?

Rođeno je kao misao, a zamrlo je poput uzdaha i nestalo poput sjene; učinilo je da Selma kuša slast majčinstva, ali nije ostalo da bi je usrećilo i odagnalo ruku smrti s njenoga srca.

Jedan kratki život otpočeo je krajem noći i skončao je početkom dana;
Taj život bijaše poput kaplje rose koju vjeđe tmine toče, a osuši je dodir svjetlosti;

Jedna riječ koju Vječni Zakon izgovori, ali se zbog nje pokaja i vrati je u mir Vječnosti;

Jedan biser koji plima izbaci na obalu, a oseka ga povuče u dubine;

Jedan ljiljan samo što je iznikao iz sjemenke, odmah je bio zdrobljen nogama Smrti;

Jedan dragi gost koga je Selma iščekivala, ali je otišao čim se pojavio; samo što je krila dveri otvorio, odmah je nestao;

Jedno novorođenče koje nije ni djetetom postalo, već se odmah u prah pretvorilo.

Takav je život čovjeka, takav je život naroda, takav je život čak sunaca, mjeseca i zvijezda.

Selma pogleda liječnika bolno uzdahnuvši, pa zavapi:

»Dajte mi dijete da ga zagrlim! Dajte mi čedo da ga podojim!«

Liječnik pognu glavu i reče gušeći se:

»Vaše dijete je umrlo, gospođo. Svladajte se i čvrsto se držite da biste vi poslije njega živjeli.«

Selma vrisnu iz sveg glasa, zatim se nakratko smiri. Potom se vedro osmjehnu i lice joj sinu - kao da je upravo shvatila nešto što ranije nije znala. Onda tiho reče:

»Dajte mi tijelo moga djeteta. Primaknite mi ga mrtva.«

Liječnik uze dijete i položi ga u Selmino naručje, a ona ga privi na grudi, okrenu se prema zidu i poče mu govoriti:

»Došao si da mene povedeš, sine moj. Došao si da me izvedeš na put što vodi ka obali. Evo mene, dijete, pa pođi ispred mene da zajedno odemo iz ove mračne pećine.«

Malo zatim sunčeva zraka uđe kroz zavjesu na prozoru i razli se po dva zgasla tijela opružena na postelji nad kojom je bdjela predanost majčinstva i nad kojom su krila smrti sjenu pravila.

Liječnik napusti sobu plačući, a kada stiže u salon, klicanje onih što su čestitali pretvori se u vrisak i kuknjavu. Mensur-bej ne vrisnu, niti uzdahnu; on ne pusti suzu i ne prozbori ni riječi, već ostade ukočen i uspravan - kao kip s čašom pića u desnoj ruci.

Sutradan Selmi obukoše njenu bijelu vjenčanu haljinu i položiše je u kovčeg prekriven sjajnom baršunom. Dječji pokrovi bijahu pelene, kovčeg majčino naručje, a grob njene smirene grudi.

Ponesoše dva tijela u jednome kovčegu i zaputiše se lagano, u ritmu koji je podsjećao na otkucaje srca u grudima ljudi u agoniji. Tako je išla pratnja i ja među ljudima koji me nisu poznavali, niti su slutili što se sa mnom zbiva.

Kada stigoše do groba, Mutran se isprsi pojajući i pjevajući, a svećenici su stajali oko njega pojajući i blagosiljajući, dok im se na mračnim licima vidio izraz ravnodušnosti i nemara.

Kada spustiše kovčeg u dubinu jame, netko prošaputa:

»Prvi put vidim da su dva tijela u jednome kovčegu...«

»Dijete je došlo da je uzme i spasi terora njenoga muža... « reče drugi.

»Pogledajte lice Mensur-beja! On gleda u zrak bistrim pogledom, kao da nije izgubio ženu i dijete u jednome danu«, dodade treći.

»Već sutra oženit će ga stric Mutran nekom drugom ženom, bogatijom i izdržljivijom«, reče netko.

Svećenici su neumorno pojali i blagosiljali, sve dok grobar ne zatrpa jamu, te sudionici u procesiji počеше jedan po jedan prilaziti Mutranu i njegovom bratiću, izražavajući im sućut i podršku ljubaznim riječima. Ja sam stajao osamljen, i ne bijaše nikoga da meni pruži utjehu u mojoj nesreći - kao da Selma i njeno dijete nisu bili meni najbliži.

Procesija se vrati, a grobar ostade uspravljen kraj novoga groba, s lopatom i krampom u rukama. Priđoh mu i upitah:

»Sjećaš li se gdje je grob Farisa Keramea?«

Čovjek me je dugo gledao, zatim pokaza na Selmin grob i reče:

»U ovoj grobnici njegova kći je pružena po njegovim grudima, a na grudi kćeri opružilo se njeno dijete. Na sve njih navalio sam zemlju ovom lopatom.«

»U ovoj grobnici je sahranjeno i moje srce, čovječe«, rekoh mu. »Moćne li su tvoje ruke!«

Kada grobar zamače iza cedrovih stabala, mene izdade strpljenje, te se bacih po Selminome grobu, plačući i ridajući.

BILJEŠKA O AUTORU

Malo je književnika u svijetu čije djelo uživa tako veliki ugled u oba kulturnocivilizacijska kruga - u orijentalnoislamskom i zapadnoeuropskom - kao što ga uživa obimom neveliki opus Halila Džubrana. Tajna uspjeha toga djela počiva, vjerojatno, velikim dijelom u autorovoj sposobnosti da uspješno i stvaralački premosti razlikovanje orijentalnog i zapadnjačkog poimanja svijeta i položaja umjetnosti u svijetu: plodotvorni susreti ova dva kulturnocivilizacijska kruga uvijek su u povijesti kulture i umjetnosti donosili povijesno značajne rezultate. Džubran je jedan od autentičnih izraza toga plodotvornog susretanja. U vrijeme kada se Zapad dičio svojom vjerom u svemoć Ratija, a Istok se uzdao da će nebo zadržati bliskim snagom Imaginacije, Džubran je proročkim žarom i uvjerenjem govorio:

Da, Ratio, ali vođen Imaginacijom!

Halil Džubran je sjajno poznao raskošnu arapsku književnu tradiciju i gotovo neuhvatljivo leksičko obilje arapskoga jezika. S druge strane, bio je očaran iskustvima književnosti zapadnoga kruga - prvenstveno djelom W. Blakea i romantičara općenito, te djelom W. Whitmana i drugih. Zato je Džubranovo djelo u arapskoj tradiciji steklo preporodni značaj, pa su poznati i termini, odnosno pojave, Džubranov stil i džubranizam, a na Zapadu su njegova djela izdavana na mnoštvu jezika, u nepreglednom broju izdanja i naklada; očaran Džubranovim djelom, svojevremeno je američki predsjednik Roosevelt rekao: "Džubran je prva oluja koja je puhnila s Istoka na Zapad, ali koja je donijela samo ruže."

Nikada ne prekidajući prisne kontakte s arapskom književnošću na Istoku, Džubran je, kao misaoni i duhovni stup arapske emigracije u SAD-u, organizirao čitavu književnu školu (mahdžer), gdje su arapski književnici, djelujući organizirano uglavnom između dva svjetska rata, imali vlastitu izdavačku djelatnost na arapskom jeziku i gdje su izdavali tridesetak glasila na arapskom jeziku, premda neka s izvjesnim prekidima. Džubranovom preranom smrću 1931. godine, prestalo je organizirano književno djelovanje arapske emigracije u SAD-u.

A ovaj jedinstveni liričar - istinski i radosno vjerujući u profetsku i medijalnu misiju pjesnika - rođen je 1883. godine u sjevernom Libanonu, u selu Bšerra, nadomak cedrove šume i izvora rijeke Kadiše. U dvanaestoj godini života s obitelji odlazi u SAD, u Boston, gdje je proživio znatan dio života, a jedno vrijeme je boravio i u New Yorku. U New Yorku je i umro kada mu je bilo 48 godina.

Budući da se rano odvojio od arapskog svijeta, njegova obitelj je željela da dobro nauči arapski jezik i upozna arapsku kulturu, te se Džubran vraća u Libanon i u Bejrutu se posvećuje studiju. Kraći boravak u Bejrutu utisnuo je snažan pečat na njegovu ličnost i stvaralaštvo. Zatim je (1901.-1903.) boravio u Parizu, napajajući se na izvorima europske književnosti.

Njegovi posmrtni ostaci, po nalogu Džubranove sestre, prevezeni su brodom iz SAD-a u Džubranovo rodno mjesto, gdje su dočekani s velikim počastima, pohranjeni u vječnome miru cedrovih šuma i uz tihi žubor Kadiše. Kao da je ispunjena njegova oporuka iz lirskoga zapisa **Povratak voljenog**, ili kao da je ostvarena njegova vizija iskazana u tekstu **Vama vaš, meni moj Libanon**, gdje kaže, opisujući "sinove svoga Libanona kojima se ponosi":

To su oni koji napuštaju Libanon bez ičega osim zanosa u srcima i snage mišica, a vraćaju se u njega sa svim zemaljskim dobrima u rukama i sa lovorovim vijencima na glavama.

Džubran je podjednako dobro pisao na arapskom i na engleskom jeziku. Međutim, njegov opus se katkada komercijalizira do te mjere da se pojavljuju naslovi djela koja Džubran nije napisao, već predstavljaju mučno istrigivanje pojedinih rečenica ili odlomaka iz cjeline njegovih djela, pri čemu se često ne navodi ni odakle su istrgnuti citati.

Esad Duraković

Riječnik:

šejh – častan starac, vjerski poglavar, starješina plemena

akrep – škorpion

rahatluk – bezbrižnost, odmor, spokojstvo, počivanje

šejtan – vrag

melek – anđeo

himera – mašta, nestvarna fantazija, varka, san, tlapnja

kabur – grob, raka

šehid – mučenik, poginuo u boju

evlija – svetac, dobar čovjek

zulum – bezakonje, okrutnost, tiranija

muštuluk – nagrada donosiocima dobre vijesti

kadifa – baršun, samf, velur

hurije – rajске djevice koje dobiva šehid kao nagradu za mučeničku smrt

Kajs - najpoznatiji prijeislamski arablјanski pjesnik (VI. stoljeće).

Astarta (Astarot, Istar) – feničko-sirijska božica ljepote, slično kao Afrodita kod Grka i Venera kod Rimljana